

Mikalojus Husovianas

GIESMĖ APIE STUMBRO IŠVAIZDĄ, ŽIAURUMĄ IR MEDŽIOKLĘ

APIE GYVATĘ¹

Šie namai, kitados vadovavę šalims, karalystėms,
Ženklą savos giminės gavo su aiškia dingstim.
Nė vaikų nesigaili angis, kai nedorėlius ryja,
Kad su taika malonia tektų gyventi doriems.

APIE TĄ PAČIĄ², SU ERELIU SUJUNGTA

Su dangaus skrajūnu Ereliu siejama ši Gyvatė,
Kad su didžiais reikalais jungtų skrajūnas žemus³.
Dievas ir viršesniems⁴ per žeme šmižinėjančias širdis
Juk gerus sprendimus linkęs atsiųsti dažnai.

ŠVIESIAUSIAJAI VALDOVEI IR PONIAI, P. BONAI, DIEVO MALONE LENKIJOS
KARALIENEI, LIETUVOS DIDŽIAJAI KUNIGAIKŠTIENEI, RUSIJOS, PRŪSIJOS IR T. T.
VALDOVEI

Mikalojus Husovianas

Kai buvau Romoje, šviesiausioji karaliene, popiežius Leonas X⁵, vienu metu prisiminęs medžiokles šiaurės kraštuose ir žvėrių didumą, ilga gražia kalba paragino gerbiamą poną Erazmą, Plocko vyskupą, tuomet jūsų didenybės pasiuntinį prie popiežiaus⁶, kad iškamšą stumbro, kurį mes vadiname „zubru“⁷, šieno prikimšus į jo

¹ Šis ir žemiau pateikiamas ketureilis išspausdinti pirmojo poemos apie stumbrą leidimo (1523) antraštinio lapo antroje pusėje (*verso*). Tarp jų įsiterpia Lenkijos karalienės Bonos Sforzos (1494–1557) herbo piešinys, susidedantis iš įmantrios formos (dantyto) skydo ir jame išpieštos vingiuotos Gyvatės (ar Slibino) su karūna ant galvos, ryjančios mažutį žmogų. Pirmasis, t. y. čia aptariamasis, eilėraštis perteikia ir alegoriškai aiškina šio herbo turinį.

² T. y. Gyvatę. Kalbama apie paveikslą, kurio knygoje nėra. Erelis – Lenkijos karalystės simbolis, jis buvo ir anuometinio karaliaus Žygimanto Senojo herbe. Erelio sąjunga su Gyvate simbolizuoja karaliaus vedybinius ryšius su Bona Sforza (nuo 1517 m.), kurios giminės herbe pavaizduota Gyvatė (aptarta ankstesniame eilėraštyje).

³ Taip tartum teigiama, kad karalius ir karalienė vienas kitą papildo: dėl jų sąjungos valdovas negali užsiimti vien tik savo „aukštais“ reikalais, bet turi atsižvelgti ir į žemiškesnius rūpesčius, su kuriais susiduria jo žmona. „Aukštų“ ir „žemų“ reikalų opozicija atspindi tam tikrą karališkosios poros pasidalijimą veiklos sferomis. Kažką panašaus randame Husoviano laiške Bonai, kur paminėta, kad jos vyras „deja, daugiau laiko privalo skirti karams vesti, nei knygoms skaityti“ (vertė Eugenija Ulčinaitė). Taigi eilėraštyje galima matyti po simboliniu paveikslu slypinčią karalienės Bonos kaip „žemų“ žmonių, jų švietimo globėjos prasmę: jos dėka į paprastus žmones nuo „karališkų“ (visuomeninių, valstybinio masto) reikalų ima gręžtis ir karalius.

⁴ T. y. aukštybių gyventojams, gyvenantiems aukštai, aukštesnių už žemę sferų gyventojams (lot. „summis“).

⁵ Popiežiaus Leono X (Giovanni dei Medici, 1475–1521) pontifikatas (1513–1521) pasižymėjo dideliu literatūros, kitų kultūros ir mokslo sričių suklestėjimu. Roma tapo svarbiu humanistinės kultūros centru, klestėjo Romos akademija, ant Kvirinalio kalvos – graikų akademija (*Gymnasium Caballini montis*), buvo reformuotas Romos universitetas, popiežius organizavo bibliotekas, rankraščių paieškas ir kaupimą. Leonas X taip pat buvo didelis medžioklių gerbėjas bei aistringas dalyvis; jo medžioklių nuotykiškai aprašyti net keliose proginėse poemėlėse. Plačiau apie tai žr.: Jerzy Krokowski, Mikołaja Hussowskiego „Carmen de bisonte“, (*Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Seria A*, nr. 65), Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1959, p. 16–17.

⁶ Erazmas Vitelijus (lot. Vitellius, lenk. Czołek, Ciołek, it. Torelli, 1474–1522) – žymus LDK ir Lenkijos diplomatas, politikos, Bažnyčios veikėjas, švietimo, kultūros mecenatas, karjerą pradėjęs kaip Lietuvos didžiojo

kailį, pasirūpintų į Romą atgabenti.

Plockietis pažadėjo tai padaryti ir parašė laišką Radvilai, Vilniaus vaivada⁸, prašydamas surasti kiek galima didesnę šio žvėries kailį, o man, tuo metu savo artimam draugui, davė užduotį, kad parašyčiau ką nors apie šio žvėries prigimtį ir medžioklę, norėdamas parodyti popiežiui tiek jo iškamšą, tiek aprašymą. Bet visa tai nuėjo niekais dėl staigios Leono mirties⁹. Tačiau liko šis kūrinėlis, mano tada paskubomis parašytas, stokojant ir talento, ir laiko. Nusprendžiau jį tavo didenybės garbei išleisti ir įteikti kaip menką dovaną, tikėdamasis, jog kada nors ateityje, kai jūsų karališkoji didenybė, kaip įprasta, išvyks į medžioklę, panorės perskaityti ir šią knygele, kurioje aprašomas miško gyvenimas. Tuo noriu ne tiek savo būklę pagerinti, kiek parodyti kelią mokytiems vyrams, kad ir jie tau savo kūrinius skirtų, o tu, mokyčiausioji valdove¹⁰, įvertintum jų talentą ir pačius žymiausius rekomenduotum savo šviesiausiajam vyrui, kuris, deja, daugiau laiko privalo skirti karams vesti, nei knygoms skaityti. Nes matau savo didžiausiam skausmui ir taip pat Respublikos žalai, jog patys talentingiausi žmonės nesusilaukia dėmesio ir dėl sunkios materialinės padėties patys sau negali padėti. Aš pažįstu nemažai žmonių, turinčių pakankamai ir išteklių, ir talento, tačiau matydami, kad mokytis žmonės visai nevertinami, jie ryžtasi verčiau kaupti turtus, nei tobulinti sielas ir dėl tokio niekingo dalyko daro didžiausią žalą kilniausiai savo asmenybės daliai.

Tačiau jeigu tu imsiesi globoti visus menus ir mokslus, atsities talentai ir didiems karališkosios didenybės užmojams suteiks pagalbą, kad šiais vargingais laikais Respublika išsaugotų savo padėtį, kurią daugiau palaiko sielos dorybė, nei kūno jėga. Tai gausybe pavyzdžių įrodo tiek graikai, tiek romėnai, kurie galingiausi buvo tada, kai klestėjo mokslai; kai nyko talentai, silpnėjo jėgos, o joms nusilpus, valstybė griuvo, ir įsigalėjo beteisė padėtis.

Pas mus yra taip pat. Taigi tie, kurie veda karus pagal senovės papročius, išsamiausiai aprašytus knygoje, tegu tęsia karo žygius ir pašalina tai, kas kliudo visuomenės veiklai; tegu jie įvertina, kiek mums reikia bijoti turko, tegu jie, skaitę istorinius veikalus, pamąsto apie tai, jog ir graikai, ir romėnai pačioje savo galybės

kunigaikščio, nuo 1501 – ir Lenkijos karaliaus Aleksandro sekretorius. Didžiojo kunigaikščio remiamas, greitai kilo bažnytinės karjeros laiptais: 1499 02 15 – Vilniaus kapitulos kanauninkas, 1499 04 09 – dekanas, 1499 05 02 – Vilniaus katedros klebonas, 1501 03 31 – apaštališkasis pramonotarijus, 1503 – Plocko vyskupas. Tapęs vyskupu, aktyviai įsitraukė į politinę veiklą, sukūrė ir pasakė kelias jį išgarsinusias diplomatines kalbas: tris Romoje, adresuotas popiežiams (1501 – popiežiui Aleksandrui VI, 1505 – popiežiui Julijui II ir 1518 – popiežiui Leonui X), vieną – Augsburgėje (1518), skirtą Šv. Romos imperatoriui Maksimilianui I ir Vokietijos reichstagui. Kaip mokslo ir literatūros mylėtojas ir mecenatas brendo Krokuvos akademijoje (čia 1491 m. įgijo laisvųjų mokslų ir filosofijos magistro laipsnį), veikiamas „Vyslos literatūrinės draugijos“ idėjų; manoma, kad su draugijos nariais palaikė artimus ryšius (Alozas Varanavičius, „Gyvenimo prasmės samprata Erazmo Vitelijaus ir Mikalojaus Husoviano kūryboje“, in: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. Serija A*, t. 3 (52), 1975, p. 25). Vitelijaus gyvenimo pabaiga susijusi su Roma, į kuria Žygimantas Senasis jį pasiuntė 1518 m. lapkričio 26 d.

⁷ Čia lotyniškai perteikta slaviška šio gyvūno pavadinimo forma.

⁸ Mikalojus Radvila. Mikalojaus sūnus, – Vilniaus vaivada ir LDK kancleris, mirė pirmosiomis 1522-ųjų sausio dienomis. Yra nuomonė, kad kaip Goniondzo valdytojas, šis didikas galėjo parūpinti popiežiui stubmbrą iš savo valdų, t. y. Knišino girios, anuomet priklausiusios Goniondzui (Józef Maroszek, *Pogranicze Litwy i Korony w planach Króla Zygmunta Augusta: Z historii dziejów realizacji myśli monarchicznej między Niemnem a Narwią*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2000, p. 57).

⁹ Popiežius Leonas X mirė 1521 m. gruodžio 1d. maro epidemijos Romoje metu.

¹⁰ Karalienė Bona ne veltui vadinama mokyčiausia: apie jos literatūrinę, humanistinę išsilavinimą liudijo įvairūs žymūs to meto žmonės, jos dvare nuolat buvo įvairių mokslininkų ir menininkų (Pelczar comm. ad loc; Maria Bogucka, *Bona Sforza*, [wyd. III] na podstawie wyd. II z 1998 r., Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 2004, p. 33–37; Władysław Pocięcha, *Królowa Bona (1494–1557): Czasy i ludzie Odrodzenia*, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1949–1958, t. 1–4, passim).

viršūnėje ėmėsi žygių prieš šiuos pasaulio kraštus, kol neįsitikino, kad romėnams Germanija, o graikams Dunojus buvo tolimiausios ribos ir tarsi sienos šiame kelyje¹¹. Net ir Aleksandras Didysis, kuris ketino valdyti visą pasaulį, išgąsdintas šios tautos narsumo, nedrįso pereiti Dunojaus, prie kurio krantų buvo sustojęs, ir, kaip visiems žinoma, nukreipė savo kariuomenę prieš nekaringas Azijos tautes¹².

Nors mums nebūdingi senovės žmonių įpročiai bei papročiai, tačiau amžinoji dangaus galia ir mūsų kario narsumas nesumenkės niekada, kai tik teks imtis ginklo, jeigu tik mūsų, beginklių, neveiks kokia nors lemtinga nelaimė, arba, tikriau sakant, apgaulingas kai kurių žmonių nerūpestingumas, kuris, regis, mus yra supančiojęs.

Aš žinau, šviesiausioji ponia, kaip tu trokšti šiai karalystei laimės ir kiek daug mąstai ir kalbi apie jos būklės pagerinimą. Bet iš tiesų neįsivaizduoju, kaip labiau galėtum jai padėti, nei parodydama savo malonę ir palankumą mokslams ir menams, kurie ir valstybei atneš daug naudos, ir papuoš ją, ir dar labiau išgarsins tavo vardą, kuris bus šlovinamas kartu su tavo globotinių vardais. Iš tiesų, kas gali būti nuostabiau bei išskirtiniau ir pranokti tavo šeimos iš Aragono¹³ valdytojų nuopelnus, jeigu vertinsime juos taikos, karo ar tikėjimo požiūriu?

Tačiau ir jie nebūtų pripildę pasaulį savo gyvenimo ir žygių šlove, keldami palikuonių susižavėjimą, ir vėlesniais laikais nebūtų pasižymėję įvairiausiuose permainingo likimo išbandymuose, jeigu jų į nepaprastą aukštumą nebūtų iškėlęs jų pačių mokytumai ir ypatingas, tai šeimai būdingas, palankumas mokytiems žmonėms, kurie savo skambiais talentais taip šią giminę išgarsino¹⁴, kad man pagrįstai čia reikia nutilti, nes mane varžo reikalavimas kalbėti trumpai.

Lik sveika ir tęsk savo garbingos giminės šlovę.

GARBIAM PONUI
KARALIŠKOSIOS DIDENYBĖS
SEKRETORIUI LIUDVIKUI ALFIJUI¹⁵

¹¹ Husovianas neatsitiktinai greta turkų pamini ir germanus (vokiečius). Tai buvo seni lietuvių priešai – ypač XIII–XV a. prūsų ir lietuvių žemes agresyviai puolusi bei prievarta krikščionybę platinusi Kryžiuočių Ordino (Ordo Cruciferorum) valstybė, tebegyvavusi *Giesmės apie stumbrą rašymo laikais* (tik 1525 m. ši valstybė perorganizuota į liuteronišką Prūsijos kunigaikštiją). Čia Husovianas netiesiogiai primena senųjų Europos tautų narsumą: savo laikų valstybę teritoriškai susieja su Aleksandro Makedoniečio laikų Graikijai ir porespublikinei Romai sunkiai pasiekiamais karingų tautų gyvenamais kraštais, duoda suprasti, kad Dunojų pasiekusi Turkija susidūrė su neveikiama sritimi ir kad Europos valstybės neturėtų nusileisti narsumu Azijos tautoms.

¹² Aleksandras Makedonietis kovojo su tribalais, dabartinės Bosnijos ir Serbijos teritorijoje gyvenusiomis gentimis, jas nugalėjo, peržengė Dunojų, pradėjo karą su getais, pajungė Ilyrijos gentis, bet tolyn į šiaurę skverbtis atsisakė, nes vėl teko grįžti malšinti sukilusius graikus; be to, jis troško kuo greičiau pradėti žygį į Persiją.

¹³ Aragono karalystė (Aragonija) – didelę politinę galią XIV–XVI a. Viduržemio jūros regiono vakarinėje dalyje turėjusi valstybė, apėmusi šiaurinę Ispanijos dalį, Balearų salas, Siciliją, Sardiniją ir Neapolio karalystę. 1479 m. Aragonas susijungė su Kastilija, 1516 m. tapo suvienytos Ispanijos karalystės autonomine dalimi (iki XVII a.).

¹⁴ Beveik visi Bonos protėviai iš Aragono karalių giminės garsėjo karo šlove, daugelis išsiskyrė ypatingu rūpinimusi religija, bet mokslo ir literatūros mecenavimu ir propagavimu labiausiai pasižymėjo viena jų atšaka – Neapolio valdytojai, ypač Alfonsas I (valdė 1435–1458). Pastarasis pats kruopščiai studijavo, domėjosi mokslo pasiekimais, savo dvare telkė žymius poetus, oratorius, literatus, išgarsinusius šį karalių didingomis panegirikomis ir biografiniiais kūriniais (Antonio degli Beccadelli (Panormitanus), Lorenzo Valla, Bartholomeo Facio). Alfonso įpėdiniai – Ferdinandas I (1458–1494), Alfonsas II (1494–1495), Ferdinandas II (1495–1496), Frederikas IV (1496–1500) – taip pat rėmė literatūros ir meno studijas. Aragono giminę savo žiniomis ugdė ir savo kūriniais toliau garsino tokie humanistai kaip Giovanni Gioviano Pontano (Ioannes Iovianus Pontanus, 1429–1503), Neapolio akademijos įkūrėjas, ir poetas Jacopo Sannazaro (Accius Sincerus Iacobus Sannazarius. 1458–1530). Plg.: Pelczar, comm. ad. loc.

¹⁵ Husovianas vartoja pavardės formą „Alphius“, tačiau kituose to amžiaus dokumentuose vyrauja forma „Aliphius“ (Pelczar, comm. ad loc). Liudvikas Alifijus (Lodovico Alifio, 1499–1543) – patricijų kilmės neapolietis, abiejų teisių daktaras, garsus mokytoju ir iškalba, 1515 m. tarnavo Italijos karalienei Izabelei Aragonietei, karalienės Bonos motinai. 1518 m. kartu su

Liudvikai, pavedu tau savo šitą mažutę knygelę
Ir meldžiu, tu pirmiau perskaityk, ko ji verta.
Jeigu nerasi joje, kas ausį valdovės užgautų,
Ji tegu būna tada kaip dovanėlė maža.
Tavo kilnumas, ne aš, tave ragina tai padaryti,
O už viską didžiai būsiu dėkingas aš tau.

[GIESMĖ]

Dar neseniai aš Romoj buvau ir progą turėjau
Čia tarp gausybės žmonių reginį vieną stebėt¹⁶.
Kai paleisti arenoje jaučiai žiaurūs kovojo
Kūnais atmušdami debesis iečių aštrių,
5 Ir nuo vylyčių smigių, kaskart įniršimui didėjant,
Vyrus vikriuosius dažnai blokšdavo jie mirtinai,
Kai aš stebėjau, kaip jie sužvėrėję pradėdavo siausti
Ir nuo plojimų audros, ir nuo žaizdų įgytų, –
Man apie šiaurės girias užsiminė mano bičiuliai,
10 Prašomas jų, aš ėmiau pasakot jiems atvirai.
Daug aš kalbėjau tada apie medžiokles įvairiausias,
Jėgą žvėrių, betgi man pakenkė toji kalba:
Užduotį sunkią gavau, kad viską giesmėj pakartočiau,
Ir įsakė jie man darbą pradėti tuojau.
15 Tad, jeigu tiesą sakyt, ne savo noru mes rašom
Čia apie stumbrą, kuris šitoks baises ir žiaurus.
Šlovę įgijo jisai, žmonių praliedamas kraują,
Žinomas šiaurės krašte savo žudynėm baisiom.
Jis man ne kartą yra tiek baimės gėdingos įvaręs, –
20 Žmonės, nedraugiški man, spjaudės, kai bėgau nuo jo.
Nėr ko čia paisyt kvailių, bet dabar man didesnis pavojus:
Mokytų vyrų būry reikia ginklus išmėgint,
Tad gal dabar iš tiesų po sunkiąja našta aš suklypsiu,
Ar susilauksiu garbės iš palankių man žmonių.
25 Kad, paragintas to, kuriam tiek daug aš skolingas¹⁷,
Jo neapvilčiau ir jam žodį galėčiau tesėt,
Jau negaliu daug mąstyt apie talento tuščią šaltinį:

Bona atvyko į Lenkiją, čia buvo karalienės sekretoriumi, Krokuvos universitete dėstė teisę (1518–1519), 1522 m. paskirtas karalienės pasiuntiniu Lietuvai, po metų pradėjo Krokuvos pilininko pareigas (1523 12 26–1537); būtent jam karalienės rūpesčiu buvo pastatyti renesansiniai rūmai Vavelio papėdėje, Alifijus dalyvaudavo įvairiose pasiuntinybėse, nuo 1524 m. buvo ir Žygimanto Senojo sekretoriumi. 1524 m. kovo 15 d. išvyko į Italiją, po poros metų grįžo, paskirtas karalienės Bonos kancleriu Lietuvai ir Lenkijai (1527–1530), vėliau buvo Bonos patikėtiniu Italijoje (1530–1534), diplomatinių ir finansinių pavedimų vykdytoju Venecijoje ir Vienoje. Mirė 1543 m. Vienoje. Plg.: Danuta Quirini-Poptawska, *Działalność włochów w Polsce w I połowie XVI wieku na dworze królewskim, w dyplomacji i hierarchii kościelnej*. (Polska Akademia Nauk. Oddział w Krakowie. Prace Komisji nauk historycznych. Nr. 32), Wrocław [i in.], 1973, p. 11–12.

¹⁶ Kadangi laiške karalienei Bonai poetas skundžiasi, jog poemai rašyti turėjęs mažai laiko, bet pamini, jog popiežiui mirus ji buvo beveik baigta, tai manoma, kad bulių kovas Husovianas stebėjo dar tais pačiais 1521 m. (kurių pabaigoje mirė popiežius). Popiežius Leonas X tokiais reginiais labai domėjosi, dažnai juose lankėsi.

¹⁷ T. y. Erazmo Vitelijaus.

Duodu, ką gali mums duot ta nederlinga dirva.
Dar neseniai atvykom Italijon, man nematyton,
30 Ir, įsakyti draugų, audžiame veikalą šį.
Nuo tolimųjų krantų, kaip svečias, čionai atkeliavęs.
Aš teisėtai tiktai vieno dalyko prašau:
Nieks tenegeidžia, kad būtų kilniau apie tai pasakyta.
To tepakanka, kiek reiks esmei dalyko pažint.
35 Tai, kokia plunksna rašau, tu žinai, o skaitytojau mielas:
Plunksnas strėlinėj nešuos, šoną apsunkinęs ja.
Popierių, kai tik rašau, iš jos aš sau išsitraukiu,
Ir, išėmęs iš jos, leidžiu žudyti strėles.
Tu parašysi geriau, aš lanką tvirčiau dar įtempsiu,
40 Lygūs mes būsim abu, nors ir skirtingu menu.
Bet svetimšalio eilių nepulkite, jei neišmanot.
Skvarbūs yra, – nuostabu, – mano strėlių smaigaliai.
Jie, išvirti nuoduose, tokią didelę turi galybę,
Jog dėl žaizdelės menkos sužeistas miršta nuo jų.
45 Koks po šiaurės miškų šlaitus bėginėjau kadaise,
Toks į pušynų tankmes eiti nūnai ketinu.
Kaip ten bebūtų, tikrai klaidus būna miškas kiekvienas,
Te manose eilėse baubia baisusis žvėris
Ir, tiems beaidint garsams, kartu tegu mums jos parodo,
50 Koku balsų darnumu skamba manoji giesmė.

Šitas siaubingas žvėris, Lietuvos miškų išaugintas,
Tokio kūno stambaus tampa (sunku apsakyt!):
Jeigu, netekęs jėgų, jis mirdamas galvą nulenkia,
Jo tarpuragėj net gali trys vyrai susėst¹⁸.
55 Sprandas jo mums iš tiesų toks didelis dar neatrodys,
Jeigu palyginsim jį mes su kitais jo nariais.
Styri baisiausia barzda gaurais plačiai išdraikytas,
Akys, pasruvę krauju, žėri siaubingu rūsčiu.
Karčiai, nuo sprando žemyn nutįsę, vėduojas ant menčių,
60 Dengia jie kaktą, kelius, driekias visa krūtine¹⁹.
Jei iš mažų dalykų sudėti didelį norim
Tai ir medžiotojų mums žodžiai iš tikro pravers:
Visas tarsi ožys gaurais iš priekio apaugęs,
Nors jo kūno nariai jautį tuoj primena mums²⁰.

¹⁸ Manoma, kad Husovianas pirmasis taip vaizdingai apibūdino stumbro didumą: esą tarp stumbro ragų galėtų susėsti net trys vyrai. Ankstesnieji stumbrų aprašinėtojai tokios hiperbolės nevartojo (arba dar nerastas šaltinis), tačiau vėlesni XVI a. istoriografai (Sigismund von Herberstein, Marcin Kromer) Husoviano pastebėjimą kartojo. Vėliau, nuo XIX a., manyta, jog didžiausias atstumas tarp ragų galėjęs prilygti dviems vyrams (Pelczar, comm. ad loc; Julian Ursyn Niemcewicz, *Zbiór pamiętników o dawnej Polsce*, wydanie nowe Jana Nep. Bobrowicza, t. 2, Lipsk: Nakładem i drukiem Breitkopfa i Haertela, 1839, p. 120).

¹⁹ Stumbro karčiai būna trumpi ant sprando, tačiau ilgi jie po kaklu, ties krūtine ir aplink mentis, taip pat viršugalvyje, dengia kaktą (plg. Pelczar, comm. ad loc; Felix Paweł Jarocki, *Żubr orfer der lithauische Auerochs*, Hamburg, 1830, p. 6).

²⁰ Dėl gauruotos galvos pavidalo ir nukarusių karčių įžiūredamas stumbro panašumą į ožį, poetas artimas savo

- 65 Jojo tamsi spalva – juoda ir kartu parudavus;
Tarsi vidurkis kažkoks būtų iš jų abiejų.
Man nuostabu, kad anksčiau kai kurie ir kitaip jį aprašė;
Aš nematau, jog tam būtų kokia priežastis.
Nesuprantu, kam ragus iš nosies plačiosios jie veda
- 70 Ir kodėl sako, kad kūnas visai jo kitoks,
Kam jie baidyklės baisios didžiulę dar prideda lūpą! –
Tai jau ne mano, bet jų šitokis stumbras yra²¹.
Daug aš dalykų senų sužinojau iš knygų rusėnų
Jų kalba reiškiamą graikų raidyno ženklais²².
- 75 Šioji tauta juos kadai savosioms reikmėms panaudojo
Ir sujungė pati puikiai gimtuosius garsus;
Valdo plačias jie žemes, ir daugelį žygių jos mena,
Dar praeity atliktų j tolimesias šalis;
Gyvulio tokio nematė ten nieks, nebent tik prieš tvaną
- 80 Jis dar galėjo buvot šiaurės šaltajam krašte.
Plinijus aiškiai yra paminėjęs ir stumbrą, ir taurą²³,
Jaučiais vadindamas juos šiaurės miškingoj šaly.
Nieko nėra už taurus žiauresnio, kaip sako senoliai²⁴, –

vyresniajam amžininkui Erazmui Stelai. Plg.: „Pažandėje šio žvėries vilna yra ilgoka, atrodanti kaip ožio barzda, kitais atžvilgiais yra labai panašus į jautį“ (Erazmas Stela, *Apie Prūsijos senybes*, iš lotynų kalbos vertė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, 2004, p. 50).

²¹ Sunku pasakyti, kokius stumbro aprašymus turėjo poetas po ranka, tačiau ir seniausiuose, antikiniuose, ir vėlesnių laikų (Viduramžių) gyvūnų aprašymuose bei komentaruose galima rasti netikslių, beveik pasakiškų šio gyvūno apibūdinimų. Antai Petras Gilijus (Petrus Gyllius, Gillius, Pierre Gilles d' Albi, 1490–1555), komentuodamas Ailiano minimą stumbrą, pateikia tai, ką Cezaris pasakoja apie šiaurės elnią (de rangifero): esą, stumbras – gyvūnas, panašus į elnią, tik iš jo kaktos išaugęs j viršų vienas ragas, ilgesnis negu dviragių gyvūnų (Pelczar, comm. ad loc.). Panašių nekritiškų teiginių randama ir kituose šaltiniuose, pvz., Erazmo Stelos veikale *Apie Prūsijos senybes* (juo galėjo remtis Husovianas), kur minimi vieneragiai Prūsijos krašto taurai, primenantys autoriui Plinijaus aprašytuosius vieneragių ir triragių Indijos miškų jaučius (Erazmas Stela, op. cit, p. 50–51).

²² „Roxanis libris“ – „rusėniškose knygose“, „iš rusėniškų knygų“. Poetas nurodo vieną iš svarbiausių savo žinių apie stumbrą šaltinių – „rusėniškas knygas“, t. y. rankraščius senąja slavų ar rusėnų kalba. Tai gali būti Viduramžių lotynų ir Bizantijos autorių slavaiški vertimai, ypač populiarūs „fiziologai“ ir „bestiarjai“, gali būti ir Husoviano amžininkų rusėnų vienuolių, metraštininkų parašyti ar perrašyti tekstai, kuriuose minimos jų gyvenamųjų vietų gamtos ypatybės. Poeto vartojama gentivardžio forma (*Roxanis*) panaši į tą, kurią pateikia Rusijos aprašyme jo amžininkas, vokiečių istorikas Albertas Krantz, nurodęs panašaus pavadinimo autorius – Plinijų ir Straboną: „Toliau seka Rusija, kurią Plinijus vadina Roksilana arba Roksana, taip pat Strabonas [tenykščius žmones vadina] roksanais arba roksais; iš čia dabar ir pasidarė, kad vadiname [juos] rusais“ („Iam sequitur Russia, quam Plinius uocat Roxilanam siue Roxanam: Strabo quoque [ue], Roxanos siue Roxos, unde nu[n]c effectum [m] est, ut dicamus Russos“. – Cit. iš kn.: Albertus Krantz, *Wandalia in qua de Wandalorum populis, et eorum patrio solo* [...], Coloniae Agrippinae, 1519, lib. I, cap. I, fol. a iiii *recto*, naudotasi egz. LNB – B5–138).

²³ Plinijus Vyresnysis (Gaius Plinius Secundus, 23–79 m. po Kr.) pateikia tokias žinias apie Skitijos stumbrus ir taurus: „Skitija dėl vaismedžių [krūmų – *fruticum*] stokos užaugina labai mažai gyvūnų, nedaug [jų užaugina] ir su ja besiribojanti Germanija, tačiau [jose abiejose veisiasi] ypatingos laukinių jaučių rūšys: karčiuoti stumbrai bei išskirtinės jėgos ir vikrumo taurai, kuriems neišmanantys žmonės duoda buivolų vardą, nors tą [buivolą] užaugina Afrika – kažkiek labiau panašų j jautuką ir elnią“ („paucissima [sc. animalia – T. V.] Scythia gignit inopia fruticum, pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes excellentique et vi et velocitate uros, quibus inperitum volgus bubalorum nomen inponit, cum id gignat Africa vituli potius cervique quadam similitudine“, *Hist. nat.* VIII, 15, § 38). Stumbras (*bos bonasus, bonasus Europaeus, bison bonasus bonasus*) ir tauras (*bos primigenius, bos taurus*) – du skirtingi, bet giminingi tos pačios dykaragių (*Cavicornia, Bovidae*) šeimos jaučių pošeimio (*Bovinae*) gyvūnai, tačiau stumbras artimesnis bizonui (*Bison bison*) ir priskiriamas bizonų rūšiai (*genere Bison*), o tauras – jaučių rūšiai (*genere Bos*). Plg.: Владимир Евгеньевич Соколов, *Пятиязычный словарь названий животных: Млекопитающие: Латинский, русский, английский, немецкий, французский, издание второе, стереотипное*, Москва: Русский язык, 1988, p. 129 (s. v. *Bison, Bos*). Husoviano laikais taurų dar būta, jie išmedžioti XVII a., paskutinis tauras nušautas brakonierių 1627 m. Jaktorówo (Jaktoruvo) girioje, Lenkijoje (Ф. А. Глинский, *Беловежская пуща и зубры*, очерк Ф. А. Глинского, Бялостокъ: [s. n.], 1898, p. 53).

²⁴ Pvz. Gajus Julijus Cezaris (Caes. *Comm. Bell. Gall.* VI, 28): „Šie [t. y. taurai – T. V.] yra truputį mažesni už dramblius, o savo išvaizda, spalva ir kūnu – jaučiai. Jie labai stiprūs ir labai vikrūs. Nei žmogaus, nei žvėries, kurį pastebi, nesibaido

- Lenkijos kraštas juos savo augina miškuos.
- ⁸⁵ Sako, jog niekur nėra kitos pasaulyje vietos,
Kad ten sklistų gandai: taurai gyvena miškuos.
Stumbras labai panašus žiaurumu, jį vadina karčiuotu²⁵;
Jei kas jį nori pažinti, tas tepaskaito bent kiek.
Nėr abejones, kad daug kas sakys, jog tai aš išgalvojau,
- ⁹⁰ Ir kad tokia jo galva, sunkiai, gal būt, patikės
Tas, kam šaltųjų pūgų miškuose neteko iškęsti.
Betgi ryžtuos pradėt, ką besakytų kas nors,
Kad tik galėčiau laisvai papasakot aš apie visa.
Ką jau kartu su manim daugelis žino gerai:
- ⁹⁵ Kur aš praleidau tuomet niekada negražinamą laiką.
Vengiau mokslo tada, nekenčiau jo iš tiesų,
Siekiu dabar jo visom pastangom, visom proto galiom,
Gaudau nūnai jį visur – spendžiu tinklus įvairius.
Neketinu tinginiaut, bet stropiai laiką medžioju,
- ¹⁰⁰ Kurs nuo mokslų manų buvo pagrobtas seniau;
Jokia gudrybe tu jo nepagausi ir nesulaikysi –
Net išradimais jokiais, jeigu jis kartą pražus.
Tad ir težūna – juk mes įstatymais keisti likimą
Galios neturim, bet šį darbą skubėkim atlikt.
- ¹⁰⁵ Ką man daryt? Negaliu aš mokytiems nieko nurodyt,
Kokias skaityti knygas ir senuosius raštus,
Kad sužinotų iš jų apie stumbro narius, kūno dydį
Ir kur galėtų atrast tai aprašyta aiškiau.
Daug mažiau apie tai, bet niekas nepaaiškėjo.
- ¹¹⁰ Tad manyčiau, jog jis slėptųs lig šiolei miškuos.
Jeigu lombardų žygius vaizdavęs Diakonas Paulius
Būtų stumbro narių mums neaprašęs kadais;
Rašo jisai, kaip kadais iš garbaus senelio girdėjęs:
Gali penkiolika net vyrų ant kailio jo tilpt²⁶.
- ¹¹⁵ Tokiu kailiu nesistebiu aš, nei ragais jo didžiuliais,
Nes savo rankom dažnai pats aš nulauždavau juos.
Kas tai bebūtų, padės man ilga patirtis bemedžiojant,

(nesigaili).“ Taurų agresyvumas pasireiškia, kai jie jaučia grėsmę, negali pasprukti nuo persekiotojo ar yra sužeisti. Panašiai elgiasi ir stumbrai, tik jie baigštesni. Yra pastebėta, kad dėl jautrios uoslės jie neprisileidžia žmogaus, o užuodę, skubiai visa kaimene pasitraukia. Kitaip elgiasi stumbrai-atsiskyrėliai: jie greitai įniršta ir puola jų kelyje pasitaikiusius žmones ar kitus gyvūnus (Глинский, *op. cit.*, p. 52, 54–56).

²⁵ Plinius *Hist. nat.* VIII, 15, § 38.

²⁶ Paulius Diakonas rašo: „Sako, kad šiame kalne [anot Pelczaro (Pelčaro), Monte Regis, Monte Maggiore ar Monte de Re, esančiame Friulio krašte] buvo auginami laukiniai stumbrai. Ir nenuostabu, nes iki čionai driekiasi Panonija, kuri turtinga šių gyvūnų. Pagaliau vienas labai patikimas senolis man papasakojo, kad jisai šiame kalne regėjo tokį nudobto stumbro kailį, kuriame, kaip sakė, galėtų vienas šalia kito gulėti penkiolika žmonių“ (*Historia Langobardorum*, lib. II, cap. 7: „Ferunt in hoc monte [sc. Monte Regis, Monte Maggiore, Monte de Re in terra Friulana sito – Pelczar, comm. ad loc.] bisontes ferax enutriri. Nec mirum, cum usque huc Pannonia pertingat, quae horum animantium ferax est. Denique rettulit mihi quidam veunus iuxta alium potuissent cubare“). Tą patį „gulinčiųjų“ (cubitorum) skaičių vėliau nurodė Albertas Didysis: „stumbrai [...] kartais [būnantys] penkiolikos uolekčių ilgio“ (t. y. daugiau kaip 6,5 metro; Albertus Magnus, *De animalibus*, lib. XXII, tract. II, cap. 1: „Zubrones [...] longitudine aliquando quindecim cubitorum“). Vis dėlto reikia atkreipti dėmesį, kad Alberto tekste žodis „cubitus“ turi aiškią ilgio matavimo vieneto reikšmę (*cubitus* – uolektis, maždaug 44,4 cm). Žr.: Pelczar, comm. ad loc.

Vargas, taip pat ir sunki manojo amžiaus dalia.
Nūn aš į šiaurės miškus, neprilygstas romėnų poetams,
¹²⁰ Bet pasiklojęs menu, būdamas lenkas, einu.
Tėvas išmokė mane žvėrių landynes išžvalgyti,
Vaikščioti tylutėliu, kuo atsargiausiu žingsniu;
Jis išmokė mane neaiškius vėjus pažinti,
Kad nepajustų žvėris pinklių uosle ar klausa;
¹²⁵ Spiginant speigui žvarbiam, jis vertė mane prakaituoti,
Kraudamas ietis sunkias tąsyk ant mano pečių,
Džiugino mano akis žudynėm, o klausą lojimais.
Kai ima kristi lokiai ir čia pat žūva šernai,
Kai prisipildo tinklai pilni stirnaičių baikščiųjų,
¹³⁰ Ir įvairius žvėrelius kilpos sulaiko tvirtai,
Ar kai žaibuoja ugnis ir šūviai drebina dangų,
Ir kai nuo švino šratų kūnai parkrinta žvėrių;
Raiteliai vejas kitus ir sminga jų greitosios ietys,
Žvėrys tada mirdami žemę suvilgo krauju.
¹³⁵ Kai taip vyko tada ir miškas didžiulis aidėjo,
Aš prilygau dažnai žygiais savaisiais draugams:
Žirgui paklusęs, plaukiau per Dnepro giliają vagą,
Kai žvėris nuo manęs bandė per upę pasprukt;
Aš ne dėl to taip dariau, kad nevengčiau baisiųjų pavojų,
¹⁴⁰ Bet kad medžioklėj tokioj gėda draugams nusileist;
Daugel baisumų šurpių Lietuvoj, kai medžiojau, patyriau,
Nors nebuvau šioj srity aš neįgudęs anksčiau.
Menai ir šitai svarbu: nepulkit per daug, kai skaitysit
Vyro iš miško eilių, jeigu silpniau jos skambės.
¹⁴⁵ Bet su žvėries prigimtim ir būdu supažindinti reikia
Tam, kad galėčiau toliau darbą pradėtąj tėt:
Viršija jis žiaurumu miško žvėris, ne tik jiems prilygsta,
Betgi nepuola žmogaus, jei nesužeidžia tas jo.
Jis daugiausia tiktai gyvybę savąją saugo,
¹⁵⁰ Ir atsargesnį už jį įsivaizduoti sunku:
Švaistos aplink akimis, į abidvi puses apsidairo
Ir visą kelią toli peržvelgia priešais save,
Puikiai pajaučia jisai žvilgsnio kryptį ir dėmesį staigų,
Nors ir slėptų žmogus, nors nekrutėtų visai.
¹⁵⁵ Vos kas už jo sušlamės, ausimis tuoj iš karto pagauna
Ir atsigręžęs jis greit ruošiasi ginti save.
Betgi net jo pastebėtas tu saugiai galėsi keliauti,
Jeigu strėlė nešvytės, ginklų jei rankoj nebus.
Žiūri ilgai į tave, įsmeigęs savąj žvilgsnį,
¹⁶⁰ Žvilgsnį pagavęs žmogaus, pradeda eiti lėčiau.
Jeigu baimingai kartu jis vedas švelnutį stumbriuką,
Žvangant pajutęs ginklus, smarkiai pradeda šėlt
Ir šurpiu baubimu pranašauja jis pyktį baisingą,
Kad tik prie jojo artyn nieks nebandytų prieit.

- ¹⁶⁵ Jei ir sutinka ką nors, be reikalo niekad nepuola
Ir, kai šis traukias tolyn, leidžia jam saugiai pabėgt.
Žaidžia stumbriukai linksmi ir tėvams daug sukelia baimės,
Jeigu nuliuksi toliau jie, kiek laisviau siausdami.
Jie jau užgimę tokie: visur savo motiną seka –
- ¹⁷⁰ Įkandin jos pėdomis, ką tik beveiktų jinai:
Tai šokdami per pušis, nugriuvusias tiesiai ant tako,
Tai lenktyniaut eidami vietoj lygioj tarp savęs;
Jie per plačiuosius griovius, pakelėj pasitaikančius, šoka,
Taipgi per kliūtis didžias braunas mažučiais ragais;
- ¹⁷⁵ Kūną, kai bręsta jisai, nuolatiniiais žaidimais mankština,
O pailsėti nors kiek leidžia jie sau gan retai.
Šitas žvėris toks kantrus ir toks jis veiklus, ištvermingas,
Kad patikėti sunku, kokio didumo jisai.
Jeigu jis žaidžia ratu kada nors ankštokoje vietoj,
- ¹⁸⁰ Tartum viesulas koks sukas smarkiausiu greičiu;
Žemėms išlėkus aukštyn, apsisukęs vėl jas pagauna,
Dar nenukritus žemyn, taško savaisiais ragais²⁷.
Kaip gražu pažiūrėt, kai stumbrai tarpusavy žaidžia,
Kai jie vaizduoja kovas tik žaisdami įprastai.
- ¹⁸⁵ Kovos kyla tada, kai neša ruduo jiems Veneros
Laiką džiaugsmingą, kuris tęsiasi nedaugel dienų²⁸.
Švenčia jas visuomet nuostabiausiu būdu pasiruošę,
Savo džiaugsmus reikšdami kuo maloniausiais garsais:
Skamba platybės dangaus nuo maurojimo jų begalinio,
- ¹⁹⁰ Sudreba žemė visa ligi giliausių gelmių.
Kas juos girdėjo, tas sako, kad jie gražesni už trimitų
Balsą ar net už lyras, kaip beužgautų kas jas:
Daug įvairiausių balsų susilieja į garsą vieningą –
Nieko už jį negali tu malonesnio išgirst.
- ¹⁹⁵ Man nepavyko ištirt, kiek laiko stumbras gyvena,
Ir negaliu pasakyt aiškiai jo amžiaus ribos²⁹.
Raštuose randam žinių, jog du šimtus metų gyveno
Vadas vienos bandos, tokias turėjęs žymes³⁰.
Jam ant kaktos pražilę spindėdami karčiai žvilgėjo,
- ²⁰⁰ Pagal juos ir banda vardą turėjo visa.
Kad nesijaustų kas nors apgautas dėl ilgo jo amžiaus, –
Buvo vienakis jisai, mūšy netekęs akies.
Būna gyvenime taip, kad smarkūs ginčai iškyla

²⁷ Nors dauguma ankstyvųjų šaltinių pamini stumbro vikrumą, tačiau tik Albertas Didysis eksplikuoja šią savybę tokiu pat pavyzdžiu kaip Husovianas (Albertus Magnus, De *animalibus*, lib. XXII. tract. II, cap. 1; plg.: Pelczar, comm. ad loc.).

²⁸ Stumbrių poravimosi metas – rugpjūčio pabaiga arba rugsėjo pradžia, tada apie porą savaičių trunka „meilės žaidimai“; stumbrai skleidžia trumpus, bet skambius garsus (Pelczar, comm. ad loc.; Kazlauskas, comm. ad loc.). Dabartiniai stumbrai dėl patogesnių gyvenimo sąlygų (jiems teikiama pašaro žiema) poruojasi beveik visus metus, žr. dar: Л. Н. Корочкина [и др.]. *Беловежская пуца*, Минск: Ураджай, 1980, p. 170.

²⁹ Anksčiau stumbrai vidutiniškai gyvenę apie 40 metų (Kazlauskas, comm. ad loc.; plg. Глинский, *op. cit.* p. 52). Nauji stebėjimai rodo, jog Belovežo girioje stumbrių gyvenimo trukmė žymiai pakitusi: patelės išgyvena iki 24, patina tik 20 metų (Корочкина [и др.], *op. cit.*, p. 170).

³⁰ Šio teiginio šaltinis neaiškus.

Tiek tarp valdovų didžių, tiek miškuose tarp žvėrių.
²⁰⁵ O priežastis tik vėliau, po daugelio metų aiškėja,
 Kai išlieka ženklai metų ilgų palikti.
 Betgi neaišku yra, kiek metų jo nieks neregėjo,
 Tad negaliu patikėt čia pateiktą žinia.
 Nors įvairiausių gandų apie stumbrus sklando pasklidę,
²¹⁰ Bet aš manau neminėt, ko dar gerai nežinau.
 Kiek tiktai nori, kiti ausis tegu linksminti stengias, –
 Čia nuo vėjelio švelnaus šlama aplinkui giria.
 Jie po gėlėtus laukus ir kaimus tėvų tekeliauja;
 Mums nusakyti keliai, kur mes privalome eit.
²¹⁵ Jie tegu klaidžioja sau ir laisve tegu sau naudojas;
 Tam gi, kuriam aš rašau, vien tik patinka tiesa.
 Auga kas metai stumbrų šeima ir būrys jų didėja;
 Jie bendromis jėgomis saugo savas buveines.
 Poilsio eina ramaus, pasikliaudami sargu narsiausiu,
²²⁰ Šitas saugoja juos: suka aplinkui ratu.
 Tas turi teisę valdyt, kurs jėga ir grožiu pranašesnis:
 Varžosi jie dėl valdžios, kraują dažnai liedami, –
 Vargšų bandos vedlių nuolat laukia kovos nirtingos,
 Ir nė vienos valandos nēr jiems ramiai pailsėt,
²²⁵ Nes troškimas valdyt tokiu šėlstančiu įtūžiu verda,
 Jog jis apimsta tada, kai iš jų žūna kuris.
 Kai susvyravus jėgoms, pavojų vienas pajunta,
 Tampa bandos vadovu tas, kurs laimėjo kovoj.
 Įveiktas traukias liūdnei ir tremty visą amžių praleidžia, –
²³⁰ Paskui stumbrą tremtin seka ir stumbrė liūdna³¹.
 Taip atskirti, vieniši medžiotojų bijosi iečių,
 O užpuolimų jokių būriui visai nebaisu.
 Kartą pašalinus juos, nebepriima kaimenė jaučių,
 Stumbrė jon vėlei sugrįžt gali gerokai laisviau.
²³⁵ Ji su bailiu jaunikliu pagrįžta, stumbrui jos žuvus,
 Kai netikėta mirtis nukerpa meilės gijas.
 Įsakais savo griežtais kunigaikštis stumbres čia apsaugo
 Ir savo rūpesčiu jis sergi gerybes miškų³².

³¹ Vėlesnių laikų autoriai, stumbrų gyvenimo tyrinėtojai, yra nurodę faktą, kad pasenę stumbrai atsiskiria nuo savo kaimenės (J. van Brincken. *Mémoire descriptive sur la forêt Imperiale de Białowieża*, Varsovie, 1828, p. 57; Jarocki, *op. cit.*, p. 26 sqq.; G. Pusch, *Archiv für Naturgeschichte*, 1840, p. 94 sqq.; Wrześniowski, *Studien zur Geschichte des polnischen Tur*, Warschau 1878, p. 532); minima kad vyresnieji kaimenės stumbrai išstumia, išvaro jaunesnius, bet silpnesnius patinus (Wrześniowski, *ibid.*), tačiau nėra tikrai žinoma, ar patelės paskui juos sekavo (Pelczar, *comm. ad loc.*).

³² Bene daugiausiai stumbrų tuomet buvo Belovežo girioje, kuri tapo išskirtine LDK kunigaikščių ir Lenkijos karalių medžioklių vieta. Kaip didžiųjų kunigaikščių medžiotimo vietos paminėtino ir Gardino, Rūdininkų, Daugų ir Alytaus girios (Pranas Judickas, *Lietuvos miškų praeitis ir rytdiena*, Vilnius, 1993, p. 76). Didžiųjų kunigaikščių medžioklės plotų atskyrimas buvo miškų apsaugos nuo besaikio jų gėrybių niokojimo priemonė; tokios apsaugos iniciatoriais laikomi Jogaila ir Vytautas, savo dekretais draudę medžiokles valstybinėse (didžiojo kunigaikščio ar karaliaus) giriose, apriboję medžioklių plotus ir laiką, organizavę pirmuosius rezervatus – žvėrynus (Walery Szabluk, „Ochrona przyrody w prawodawstwie Wielkiego Księstwa Litewskiego XV–XVI wieku“, in: *Flora i fauna w kulturze Średniowiecza od XII do XV wieku* [...], Poznań, 1997, p. 42). Jų įpėdiniai, ypač Kazimieras, Aleksandras ir Žygimantas Senasis, įvedė griežtesnę miškų naudojimo kontrolę, nustatė griežtas bausmes už pažeidimus: asmenims, neleistinoje teritorijoje

Šioji tauta jas labiau ir už gelsvajį auksą brangina,
²⁴⁰ Ir iš tiesų jai nėra nieko vertesnio už jas,
 Nors daugybė laivų prie josios krantų ir atplaukia,
 Lig pat viršaus prikrautų begalės prekių brangių.
 Į tolimuosius kraštus skuba upės, gabendamos turtą,
 Atneša su dovanom vėl čia greituosius laivus.

²⁴⁵ Žemė derlinga, naši, nedaug pastangų reikalauja.
 Pjūtį džiaugsmingą visad neša derlingiems laukams.
 Daug čia galvijų būriais po laukus ir miškus pasiskleidę, –
 Ir tai vienur, tai kitur ganos eiklieji žirgai³³.
 Svetimo krašto laivus savųjų vaisių prikrauna,

²⁵⁰ Ko tiktai būna svetur, turi ir jie visada.
 Nors ši tauta ir labai turtinga visokių gėrybių,
 Bet ji už viską labiau vertina savo girias.
 Ir ne dėl to jiems miškai žalieji be galo patinka,
 Kad šeiminkams saviems teikia gėrybių gausių.

²⁵⁵ Girios jiems duoda kasmet geltonojo vaško daugybę,
 Duoda daugybę dervos, taip reikalingos laivams.
 Gauna ir kailių puikių iš jų žieminiams drabužiams
 Svečias šalies tolimos, jei piniginė pilna.
 Jie į plačiasias marias rąstus savo upėmis siunčia

²⁶⁰ Ir visa tai, kas statyt tinka lenktiesiems laivams,
 Siunčia kraštams lygumų, tiems, kas girių savųjų neturi,
 Kad galėtų jie ten rėst ir statyti namus.
 Medžiai čia auga vešliai, ir niekad mes nesame matę
 Vietoj kurioj nors kitoj tokio didumo, kaip čia.

²⁶⁵ Vaismedžių čia negausu, bet ar kas juos vadintų bevaisiais?
 Gausiai jie turi medaus, dūzgesio bičių pilni.
 Nuo įvairiausių gėlių laukai aplinkui pakvipe, –
 Čia valstiečių būriai pluša juose tarp miškų.
 Kad būtų vietos koriais, aukštai išskobiamas medis, –

²⁷⁰ Padedant rankoms žmogaus, ruošiamas šitaip medus.
 Paukščių sparnuotųjų daug strėlėmis eiklosiomis jie pašaua,
 Daug ir nuo šūvių trankių krinta iš aukšto dangaus.
 Ten tarp sparnuočių kitų dažniau susitelkę būreliais
 Skraidžioja tetervinai – Plinijus mini juos taip³⁴.

²⁷⁵ Jie dideli, būna net sunkesni ir už riebiąją žąsį,
 O jų skanioji mėsa traukia mus savo kvapu.
 Koks malonus reginys, kai jie pašauti krinta žemėn!³⁵

sumedžiojusiems didelius žvėris ar savavališkai prisikirtusiems medžių, grėsė mirties baismė (Корочкина [и др.], *op. cit.*, p. 13–16; Judickas, *op. cit.*, p. 33 sqq.). XV a. pab.–XVI a. pirmoje pusėje jau buvo susiformavusi aiški LDK miškų administracija. Didžiojo kunigaikščio miškų priežiūrai ir tvarkymui vadovavo tiesiogiai kunigaikščiui pavaldūs vyriausieji girininkai ir medžiokliai, o periferijoje veikė vietinių girininkų vadovaujamos miškų apsaugos tarnybos (Judickas, *op. cit.*, p. 35–40).

³³ Lietuvoje ir Lenkijoje yra buvę laukinių arklių, apie tai rašo ir Motiejus iš Miechovo: „[Lenkijos kraštas] turi taurų, stumbrų, miškinių jaučių ir laukinių arklių“ (Mathias a Miechów, *Chronica Polonorum*, lib. 1, cap. 3: „Habet [terra Polona] uros, bisontes, tauros et equos silvaticos [kursyvas mūsų – T. V.]“).

³⁴ Plinijus rašo apie peslių (vanagų, kirlių – lot. *vultures*) dydžio paukščius tetraonus, gyvenančius Alpėse ir šiauriniuose kraštuose (Plin. *Hist. nat.*, X, 22, § 56–57).

Juos gi nušovęs šaulys gauna dvejobos naudos:
 Kūną maitina mėsa, ir dvasiai ji peno suteikia,
²⁸⁰ Stiprina ji taip abu – vieną ir kitą drauge.
 Ar apgaulingus raizgus, ar tinklus labiau mėgsta kas spęsti,
 Darbas toksai nė vienam niekad bevaisis nebus.
 Te sau medžioja visi, – visiems bendra ši taisyklė:
 Laisvė tokia suteikta jiems dėl gėrybių gausių.
²⁸⁵ Žūsta savaime dėl to sparnuotieji paukščiai ir žvėrys,
 Jeigu per šykščiai su jais elgiasi turintys juos.
 Teko ne kartą matyt, kaip didžiuos ežerus nyksta žuvys,
 Jei šeimininkas per daug gailisi gaudyti jas;
 O aptvertajam sode dažniau ir medžiai retėja,
²⁹⁰ Dirvoj godžioj visada žūsta pasėliai greičiau.
 Visa tai savo krašte dažnai mes stebėdamies matom.
 Ar tokia Dievo valia – viską paskleisti žmonėms,
 Ar nuo kerų magiškujų čia viskas žūna ir auga, –
 Kartais ateina tokia man begalvojant mintis.
²⁹⁵ Didelė būna čionai žolių ir net žodžių galybė,
 Šiaurėj šaltojoj tiek daug burtų baisių giesmių,
 Jog neatrodo išties, kad Medėja tik pasakoj buvo,
 Aišku visiems kaip diena, jog ji gyveno tikrai³⁶,
 Jeigu apžvelgtume šių laikų būrimus įstabiausius, –
³⁰⁰ Nors krikščionys griežtai juos reikalauja uždraust:
 Jie paprastai tuojau pat kiekvieną meta į ugnį,
 Kad paaiškėtų greičiau kaltinamojo kaltė
 To, kuris burtų veiksmais yra bent kiek užsiėmęs
 Ar, matydamas juos, tuoj nesistengia pranešt.
³⁰⁵ Jeigu gandai nelemti tiktai apie ką nors pasklinda.
 Nors padaryti darbai glūdi tamsos apgaubti,
 Tą pačiuumpa tuojau ir, rankas bei kojas surišę,
 Sviedžia įsupę tolyn į sūkuringas gelmes:
 Jeigu jis skęsta, tuomet paskelbia jį esant nekaltą,
³¹⁰ Jei atvirksčiai, – visuomet būna apkaltintas jis.
 Matėm, kaip jie surišti vandens srovėje verpetingoj
 Grūmės, panert geisdami galvas į šaltas bangas,
 O tūkstantinė minia šaukdama stebėjo nuo kranto;
 Baimė be galo kraupi apėmė tąsyk mane.
³¹⁵ Nuo baisiosios galvos vanduo tekėdamas traukės,
 Jis man atrodė tada, tarsi nebūtų vanduo³⁷.
 Bet teisingesnė ugnis, kuri gali nutraukti tą siaubą

³⁵ Tetervinai suteikia medžiotojams gražią reginių savo judesiais poravimosi metu, o tai kartu būna vienintelė proga juos medžioti.

³⁶ Euhemeriskai interpretuodamas mitą apie Medėją, poetas bando antikinėje literatūroje ieškoti liaudiškų būrimų tradicijos ištakų. Kadangi Kolchidė, iš kur buvo kilusi Medėja, antikinėje literatūroje buvo priskiriama Skitijai, tai leidžia Husovianui šią burtininkę sieti su savo (Šiaurės ir Rytų Europos) regiono istorija.

³⁷ Vandeniui ir ugniai krikščionių rašytojai priskirdavo ypatingą apvalymo galią; be to, Viduramžiais buvo pasklidusi nuomonė, jog vanduo, būdamas šventas, traukiasi nuo raganų ir eretikų, nepriima jų į savo glėbį, neleidžia jiems nuskęsti. Plg. Tertull. *De baptismo*, p. 5–8; Binsfeldius, *de confessionibus maleficorum*, Treves, 1491, p. 315; Pelczar, comm. ad. loc.

Ir sutramdyt dažnai tokius gėdingus veiksmus.
Jeigu kas tuo abejos, tas galės ir pats įsitikint,
³²⁰ Kad taip yra Lietuvoj ir kad aš tiesą sakau.
O būrimų, kuriais raganaujančios moterys verčias.
Vyrai aptingę – ir tie – imas gana neretai,
To aš nenoriu minėt, užtenka tik viena nurodyt:
Visa tai mūsų miškams turi menkutės reikšmės.
³²⁵ Nors ir be galo yra juose įvairių malonumų,
Bet iš jų girioms didžioms būna mažiausia naudos.
Jų tik viena puošmena, kad jos turi žvėrių kilmingiausių
Itin gausingas bandas, tinkamas vyrams šauniems;
Grūdina jie medžiokle savo dvasią, sugrįžę iš Marso,
³³⁰ Ir laisvą laiką joje leidžia, didžiai vargdami.
Šitoks vargas – ir sielai nauda, ir grūdina kūną,
Lieka jis vis dar stiprus ir po senatvės našta;
Jis ilgam laikui žmogaus gyvenimą žemėj pratęsia,
Kaip mums ilga patirtis liudija tai iš tiesų;
³³⁵ Taip medžioklė neleidžia pasent ir sulaukt žilo plauko,
Aštrina pojūčius ji, teikia žvalumo šaunaus.
Kai tik įtempiam stipriau ausis, vos kam sukrebždėjus,
Mums beklasant tada, puikiai stiprėja klausia;
O kai skvarbiu žvilgsniu mes žiūrim į tolių platybes,
³⁴⁰ Tai tarsi vaistas akims, ugdo regėjimą jis.
Taip ir medžiotojas tuo bemedžiodamas nuolat naudojas,
Savo ausies budrumu stiprina jėgą regos.
Kai medžioklį žvėris išvydęs dar tyliai galvoja
Ir gudrumu įstabiu svarsto klastingus žingsnius, –
³⁴⁵ Tai prigimties dovana žvėrimis netikėtoje nelaimėj, –
Mums ir suprasti sunku, kaip pasielgt jis galės.
Tokius tačiau dalykus pažįstančiam girią kartoju,
Bet nepažįstančiam jos gal patikėti sunku.
Tai paminėjęs trumpai visa kita palieku įvertint
³⁵⁰ Tiems, kieno triūsas uolus leido pažint tai geriau.
Jie tegu sako verčiau, kad nedaug esu aš parašęs;
Bet aš rašau, vien kada laikas nevaržo manęs.
Kai tik sugaudžia dangus nuo lojimo skalikų didžiulio,
Kokį mums jausmą širdy sukelia šis gaudesys!
³⁵⁵ Kaip mus paveikia šauksmai, kai perskrodžia ramiąją tylą,
Kai ta daugybė garsų kyla ir krinta žemyn!
Ką mums gali suteikt laukinis maurojimas lokio,
Perverto ietim, arba sužeisto šerno riksmas?
Kaip tada virpa žmogus, kai sužeistą stumbrą pamato,
³⁶⁰ Kai iš nasrų atvertų sklinda siaubingi garsai,
Kai įsiutimas smarkus jį pagauna – baugu pažiūrėti –
Ir kai iš pykčio baisaus varto akis jis aplink!
Jei šiurpulingu balsu suriaumoja čia sužeistas stumbras,
Tai aplinkui giria dreba nuo jojo garsų.

- 365 Mėto jis pėdas savas ir šuolius grėsmingus vis keičia,
Rodos, pabaisa kokia gali pavirsti tuoj pat.
Kaip tada širdys žmonių išgyvena šitą šėlimą!
Kaip pralinks mėja, kada jie atsipeikėja vėl!
Ar mes kilnius dalykus iš tikrųjų prisimenam tąsyk?
- 370 Ar paaiškėja tuomet, ko nesupratom seniau?
Ar priderėtų svarstyt sunkiąsias tėvynės nelaimes,
Kad suprastume, kaip reikia ją vėl atstatyt?
Kartais žinia maloni nuskaidrinus džiugina protą
Padedą ji net labiau nei kūnui vaistai geri.
- 375 Jeigu kas nors įsigeis malonumo medžioklėj patirti
Ir savo kūną norės girios užgrūdint vargu,
Ar kas didžiuliuos miškuos panorės sveikai laiką praleisti,
Kad nekamuotų daugiau nuobodulys įkyrus, –
Tas pasijuokti galės iš medikų, ir išgyvens jis
- 380 Ilgus metus, neprašys jų pagalbą jokios,
Ir negadins vidurių jis vaistais, būdamas sveikas;
Juos vartojęs ilgai, tuoj pat nutraukti galės.
Nieko nėra tiems medžiokliams gaivesnio už šaltąją šiaurę,
Nes tik medžioklė žvėries visas jų penas tėra,
- 385 Taigi reikėtų dėl to miškus žaliuosius branginti,
Žvėris, tuos klajūnus, vertint už viską labiau.

Reikia pasakot dar, kaip medžiokliai pagauna tą žvėrį,
Jei nevaržytų tikrai laikas ribotas manęs.
Vis dėlto šiaurės tautos reikėtų būdą pažinti, –

390 Mūsų tėvynė tokių laikos miškuos papročių:
Ietim iš tolo nukaut šį žvėrį neleidžiama niekam,
Uždrausta jį ir slapta, kilpas pastačius, pagauti³⁸.
Ir tik garbingai su juo jėga kovodavo vyrai;
Prietai juos kažkokie versdavę šitaip daryt.

395 Sakoma, kad paprastai keliauja stumbrai iš girių,
Kol susiėmus kovoj, jų neįveikia kas nors.
Gal išgalvota tatau, kad žmonių neapimtų tingumas,
Bet aš irgi manau, – būti galėjo ir taip.
Viską numetęs šalin, tik viena papasakot noriu:

400 Ką jau man teko patirt ir pamatyti pačiam.
Ar norėtų kalbėt apie pačią medžioklę Dianą
Ar apie vieną kurią jos palydovių gausių?
Laiko man nėra Apolono lankais lenktaisiais gėrėtis,
Ietim, krauju suteptom, žudžiusiom žvėris žiaurius,

405 Vietoj Jupiterio čia aš garbinu Kristų, Junonę –
Motina Kristaus keičiu ir eilėse juos miniu.
Aš jau dalykų tikrų su pasakom čia nemaišysiu,

³⁸ Husoviano aprašomas stumbrų medžioklės būdas sutampa su ankstesnių ir vėlesnių rašytojų aprašymais: tai buvo tikras vyrų narsumo išbandymas, nes medžiota strėlėmis ir ietimis, pakankamai arti prisiartinant prie žvėries. Kai reikėdavo pagauti gyvą stumbrą, būdavo kasamos duobės (Pelczar, comm. ad loc.; Kazlauskas, comm. ad loc.).

Bet iš tikrųjų tegu leidžia man tarti trumpai
 Tie kurie nuo tiesos, įsipainioję moksluos, nuklydo
⁴¹⁰ Ir kurių giesmės dabar mintą senolių klaidom.
 Štai ir Erazmas, Plocko ganytojas, atmeta visa,
 Jeigu Dievą kas nors laiko už viską žemiau,
 O prie dorybių savų jis vieną dar priskiria, būtent:
 Knygų neskaito, kurios vyskupo vertos nėra.
⁴¹⁵ Taigi prie jojo jausmų savuosius žodžius aš pritaikau,
 Jei tik tikėjimo kiek glūdi manoj giesmėj,
 Jeigu saldybių vien sieki ir ieškai čia sau malonumų,
 Tai šiam dirvokšny prastam tu neatrasi gėlių,
 Jis ir ledu, ir sniegu gilioju guli apklotas;
⁴²⁰ Viską padarė tatai mūsų šaltoji žiema.
 Vasarą mes priversti karuos nuolatinius praleisti,
 Vien tik šaltoji žiema teikia mums laimės medžiot.
 Betgi ir paprotį šį mums prievarta Marsas nutraukė:
 Mus nuolatiniai karai džiušina šalčių metu.
⁴²⁵ Toji baisi padėtis nutraukė tylėjimą mano,
 Skausmas pravirkdė mane, privertė žodžiais prabilt.
 Mūsų kareiviai dabar už visą bendriją kovoja,
 Kad būtų kuo saugesni įstatai brolių šventi³⁹.
 Priešas naikina jau mus, viduje taip pat viską griauna
⁴³⁰ Ir Kristaus vardą dabar nori visai sunaikint;
 Skelbia karus, bet ne tam, kad turtų ir žemių įgytų
 Ar kad didžiuotųsi tik savo valstybės garbe,
 Bet sužvėrėjo jau taip, kad kraujo žmogaus jis tetrokšta, –
 Jiems tikybos kitos žmones žudyt malonu, –
⁴³⁵ Kad bežudydamas juos, savuosius ginklus išbandytų,
 Kad šunims ir pesliams kūnus išmestų suryt.
 Jam nugalėjus, nėra jau nieko geresnio už mirtį.
 Nes toks gyvenimas mums skausmo suteikia daugiau.
 Viską pripratęs tvarkyt pagal įprastą paprotį savo,
⁴⁴⁰ Dievą aukščiausiajį vos leidžia žodžiu paminėt.
 Esame mes pakrašty, mūsų kūnai sustabdo jo ietis;
 Mūsų gi kraujas seniai trukdo to priešo kelius.
 Kad nesiveržtų toliau ir nesmeigtų giliau kalavijo,
 Kad nežudytų visų, ką tik sutinka kely.
⁴⁴⁵ Laikosi, griežia dantim. Su juo mes galėtume kautis,
 Daug pakelti kovų, netgi turėti naudos,
 Jei negrasintų tauta, krikštu su mumis susijungus,

³⁹ Įvairūs XV–XVI a. Lietuvos ir Lenkijos rašytojai, valstybės ir Bažnyčios veikėjai yra pabrėžę, kad Lietuvos ir Lenkijos valstybė vien savo jėgomis gina krikščioniškąją Europą nuo turkų ir totorių, tarp jų Vilniaus kanauninkas Laurynas Miendzyleskis (Międzyleski) ir Gniezno arkivyskupas Jonas Laskis, kalbėję Laterano susirinkime (1514), taip pat Husoviano globėjas Erazmas Vitelijus (1501 Romoje, 1518 Augsburg kongrese). Plg.: Kazlauskas, comm. ad loc.; Pelczar, comm. ad v. 444; *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, maximam partem nondum edita, ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner, reproductio phototypica editionis 1860–1864*, t. 2, Osnabrück: Otto Zeller, 1969, p. 383; *Acta Tomiciana* [...] per Stanislaum Gorski [...], t. 3, Posnaniae: Typis Ludovici Merzbachiensis, 1853, p. 159, 209, 350 et passim.

Jei kitoj pusėj jinaĩ mūsų nepultų šalies;
 Jujų ramybė tyli ginama jau įkarščiu mūsų.
⁴⁵⁰ Jie puldinėja ir mus geidžia greičiau pražudyti;
 Vietoj pagalbos jie mums su priešais karą planuoja
 Kursto visaip pažadais ir patarimais savais⁴⁰;
 Bėga neramūs laikai ir taip besukubėdami verčia,
 Kad savąja žūtį mes nugramzdintume juos.
⁴⁵⁵ Ar nenorės jie tada numalšinti bekerojančią ligą,
 Kai per vėlai atnešti vaistai padėt negalės?
 Tai jau visai netoli, kiekvienas žmogus šitai mato,
 Kas tiktai nori stebėt ženklus ir tuos dalykus.
 Žvėris tausoki, prakeiktas gobšume, sau vidurius graužki,
⁴⁶⁰ Riebiają žemę patrėšk, sniegą suvilgyk krauju!
 Čia visus atgabenk, grandines jiems uždėjęs apkaustyk,
 Kad jos prislėgtų kaklus tavo ar tavo vaikų!
 Dievo ranka pakelta, ir savo mostu grėsminguoju
 Darbus parodo baisius, kerštą už tai ruošdama.
⁴⁶⁵ Ar galvoji vis delsti, kol jis dar žaibų nepaleido? –
 Jau ateina žiauri, negailestinga mirtis;
 Laikas atėjo dabar apyskaitas duoti smulčiausias:
 Tu pamatysi tada, kiek tas šėlimas padės.
 Tu gal suprasi tuomet, ką reiškė tuos priešus paremti
⁴⁷⁰ Tam, kad sukaustyti jie tūkstančius mūsų žmonių
 Kruvina ta vergija, kurios amžiai numesti negali:
 Taip ji diena iš dienos mūsų kankina vaikus.
 Argi tiek mūsų kartų, kurios laikės įstatymo Kristaus,
 Tau vadovaujant, galės kristi bedugnėn baision?
⁴⁷⁵ Ką tau skundai padės čia girioje, Husovianai?
 Nūn tu į žvėris kvailus savąjį balsą nukreipk.
 Toks jau yra paprotys: jei šiaurėj medžiojam tą žvėrį.
 Sekti privalome jį jo mėgstamuoju keliu.
 Medžių nupjaunama daug, ir tveriamos užtvaros ilgos,
⁴⁸⁰ Ir apsupti iš visur laikomi žvėrys garde.
 Dvylika tūkstančių, gal ir daugiau, čia žingsnių aplinkui,
 Jeigu auzonų matu⁴¹ mes išmatuosime juos.
 Čia ir sargyba budri pastatyta sustiprina gardą,
 Kad negalėtų iš jo niekas ištrūkti ir pabėgti:
⁴⁸⁵ Gardo nestato kaskart vis naujai; čia tos užtvaros senos,
 Bet jos daug kur aplink turi angų atvirų,
 Kad į gardą žvėris laisvai galėtų įeiti;

⁴⁰ Nuo „Jei negrasintų tauta...“ poetas kalba apie kryžiuočius, tikriausiai prisimena 1519–1521 m. karą, kurio metu kryžiuočiai netgi kurstė totorius prieš Lietuvą ir Lenkiją, kariavo išvien su maskvėnais. Neatsitiktinai Žygimantas Senasis 1511 m. rašte kardinolui Reginui kryžiuočius vadina netikinčiais, prilygina pagonims. Andrzejus Krzyckis (Andžėjus Kšyckis) negaili priekaištų visai vokiečių tautai, neremiančiai lietuvių ir lenkų kovų su totoriais: „Šie kaimynai, kurie už mūsų nugarų saugiai gyvena, ne tik nepadedą mums tokiuose sunkumuose, bet netgi trokšta ir kursto pavojingus susidūrimus bei mūsų nelaimes“ (*Acta Tomicianae*, t. 2, p. 74; Pelczar, comm. ad loc.).

⁴¹ Auzonai (*Ausones*) – Vidurinės ir Pietų Italijos umbrų gentys, kurios čia metonimiškai atstovauja romanams; turimas galvoje romėnų ilgio matas žingsnis (*passus*), lygus beveik 1,5 m.

Jas tuoj uždaro, ir šis lieka ganykloj jaukioj.
 Pasinaudoję tvora, užtvare ir patys medžiojam;
⁴⁹⁰ Nors aplinka palanki, tyko pavojai aplink.
 Niekas pagalbos jokios nesuteikia čia draugui mieliausiam,
 Tarnas čionai niekada pono nelydi kilnaus,
 Tėvas nemato sūnaus nė vaikas – savojo tėvo,
 Leidžiama čia kiekvienam pareigas vykdyt savas.
⁴⁹⁵ Gali kiekvienas čionai gyvybę prarast ar išsaugot,
 Čia ir mažiausia klaida turi didžiulės svarbos.
 Nuostatai rodo griežti, kaip elgtis čia turi kiekvienas,
 Ir nustatyta bausmė vyrus sutvardo griežtai.
 Laimė visiems ta pati, apsauga visiems čia vienoda –
⁵⁰⁰ Jis tegu būna vikrus, žirgas tebūna eiklus.
 Į pavojus su mumis didžiadvasiai čia veržias karaliai;
 Niekas nenorėtų, kad juos kas palaikytų bailiais.
 Ir kaip skitų⁴² pulkus jie kardu išguldyti papratę
 Tuomet, kai žmonės visi kruvinus stebi karus,
⁵⁰⁵ Taip tarp medžiotojų jie su žirgu eikliu įsimaišo:
 Net ir valdovams tokie žygiai nėra negarbė.
 Plunksną dabar sulaikiau, kad neskrietų tolyn, kur panorus,
 Nes pašlovint tave, veržias, Žygimantai⁴³, ji.
 Mūsų tėvynės tėve, svarbu – mums leist malonėki,
⁵¹⁰ Nors ir maža dalimi, nuopelnus tavo pagerbt.
 Žygiais tėvynėj garsus, už jos esi dar garsesnis, –
 Būtų nelengva iš jų vieną kurį aprašyt.
 Girioj didingas esi, bet norėčiau kovas apdainuoti, –
 O kad įvykdyti tai man tik užtektų jėgų!
⁵¹⁵ Jeigu likimas suteiks gyvenime man kiek ramybės,
 Poilsį skirsiu tuomet garsinti žygiams taviems.
 Šis mano darbas tiktai atskleidžia, kas giriose slypi,
 Jam bus gana, jei apie vieną jis žvėrį kalbės.
 Įprasta būna dažnai daugiau apdainuoti dalykų,
⁵²⁰ Gilintis betgi į juos – darbas be galo platus.
 Mes gi stumbrų ir daug, ir vieną jų esame matę,
 Čia aprašysiu aš jį, koks man atrodė tuomet.
 Jis lengvomis strėlėmis pirmiausia sužeistas buvo,
 Jos tarsi aštrūs dygliai odos styrojo viršuj.
⁵²⁵ Baisiai įsiutęs tuomet niūrom jis apžvelgė vyrus,
 Ir iš jo šnervių jautrių sklido siaubingi garsai.
 Jis, atsigręžęs staiga, žingsniuoja atgal ir pašoka,
 Ir, kiek galėdamas, tuoj pradeda bėgti tolyn;
 Bėgantį jį iš paskos triukšmaudami raiteliai vejas:
⁵³⁰ Jų galingi šauksmai siekia padangių žvaigždes.
 Bet kai jis skuba tolyn ir bėgdamas vietą pasiekia,

⁴² Skitais vadinami totoriai. Plg. Erazmo Vitelijaus apibūdinimą iš jo kalbos Augsburgėje: „Scythae fugaces, quos nostri Tartaros vocant“ („bėglieji skitai, kuriuos mūsų škiei vadina totoriais“). Žr.: *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, t. 2, p. 382; Pelczar, comm. ad. loc.

⁴³ Šiais žodžiais poetas kreipiasi į Lietuvos didįjį kunigaikštį ir Lenkijos karalių (1506–1548) Žygimantą Senąjį.

Kur pastatyta tvora užtveria jojo kelius,
Jį sulaiko šauksmas minios; sudvejojęs sustoja,
Svarsto, kur link jam pasukt, kur reikia bėgti toliau.
535 Dar kartą smigo strėlė zvimbdama į jo sužeistą kūną,
Kad įnirtimas žvėries dar suliepsnotų žiauriau.
Kai tik pamatė save, nusėtą strėlėm geležinėm,
Jį pasiutimas baisus apėmė tąsyk staiga.
Jis medžiotojus nūn žvilgsniu įnirtingu baugina,
540 Kur tik didesnis būrys, puola įtūžęs smarkiau.
Šoka siaubingas žvėris pirmiausia skalikų žudyti
Ir po puotos kruvinos metas ant vyrų ūmai.
Bėga jaunuoliai nuo jo ir žirgus į šalį nukreipia;
Nuo begalinių šauksmų dreba didžiulė giria.
545 Niekas neturi vilties pabėgti, belėkdamas tiesiai.
Ir tik vingiuotu keliu galima saugiai pasprukt.
Toks įtūžimas baisus ir kerštas pabaisą tą neša,
Jog – toks didžiulis – jisai vingriai negali judėt.
Supamas būrio raitų, drauge jis bėga tarp jųjų,
550 Puola jų vieną kurį ir nebegali sustot.
Šokdamas šuoliais staigiais, jisai didesnis atrodo;
Kai išsitiesia, tuomet baubia pro šnerves niūriai.
Vėjas baisyus karčius į šalis jam taršo ir blaško –
Jis kaip grėsminga audra rodosi piktas, žiaurus;
555 Jis per aukštokas tvoras galvotrūkčiais virsdamas šoka
Ir savo pykčiui žiauriam peno čia ieško baisyus.
O kokių įniršiu jis tuomet pagautas alsuoja,
Čia kiekvienas matys, perskaitęs mano žodžius.
Kartą garsingas turtu ir senolių garbe jaunikaitis
560 Prašė, kad leistų kovot jam su baisyuoju žvėrim,
Kad paėmęs muškietą jis galėtų stumbrą nukauti
Ir ant žemės patiest kūną didžiulio žvėries.
Leido jam, vargšui, ir jis pasislėpęs už medžio stovėjo, –
Laukė dabar, iš kurios pusės atbėgs tas žvėris.
565 Štai, pasirodė tasai, ir žemė nuo jo sudrebėjo,
Sucypė šunys, o tai – ženklas, kad niršta žvėris.
Mato medžioklis, kaip sklinda iš šnervių garų debesėliai,
Priblokštą šunį žvėris liovėsi puolęs staiga,
Tengi, kur buvo pušis, siutingas akis jis nukreipia,
570 Vargšas pamanė, kad jį jau pastebėjo žvėris;
Nors šis dar buvo toli, jaunuolis jo taip išsigando,
Jog iš tos baimės didžios mirė bematant čia pat.
Jį čia surado draugai sustirusį taip, kaip stovėjo;
Baisiai stebėjos, jog taip mirė iš baimės žmogus.
575 Gali žvilgsniu gyvatė karališka⁴⁴ žmogų užmušti

⁴⁴ Apie basiliską, karališkąją gyvatę ar driežą (*basiliscus, regulus*), galintį žvilgsniu žmogų užmušti, rašo ir Plinijus (*Hist. nat.* VIII, 21, § 78; XXIX, 4, § 66), ir Albertas Didysis (*De animalibus* lib. XXV), taip pat kai kurie graikų autoriai (Polibijas, Plutarchas, Ailianas). Šis padaras pasidarė itin populiarus Viduramžiais, jis aprašomas ir Izidorius Seviliečio enciklopedijoje (*Origines sive Etymologiae*, lib. XII. cap. IV), ir bestiarijuose.

Ko gi reikėjo jam mirt? Jo dar nematė žvėris.
 Tąsyk tikėjo visi, kad baiminga širdis jį pražudė,
 O ir jaunimas skaniai juokės iš jojo mirties.
 Jeigu neklystu tik aš, kai prisimenu visa, kas buvo,
⁵⁸⁰ Įrašą tokį ant jo kapo skaityti gali:
 „Štai ką gali ragai. Čia žuvo Laurynas, pamatęs
 Stumbrą iš tolo tiktai; jis ir palaidotas čia.“⁴⁵
 Prisipažįstu, jog tai, ką savo akim esu matęs,
 Tiek nebaugino manęs, kiek šitas girių žvėris.
⁵⁸⁵ Kaip įnirtingai jisai šokinėja ir niokoja viską,
 Kol nesuranda ko nors į skutelius sudraskyt.
 Jeigu jis stabteli kiek, tai šnervėmis orą tuoj gaudo,
 Ar negalėtų ką nors jau bent iš kvapo užuost.
 Visa, kas gyva, tuomet bešėldamas stengias pagauti;
⁵⁹⁰ Laiko kiekvieną jisai galinčiu jį sužalot.
 Ką tik pagriebia, aukštyn bematant sviedžia į orą.
 O kai nukrinta žemyn, bado jį savo ragais:
 Ar būtų vyras, arba didžiulis arklys, jam vis viena, –
 Kūnai lekioja ore tąsyk, aukštyn išmesti⁴⁶;
⁵⁹⁵ Mėto juos be atvangos ir į gabalus smulkius sudrasko.
 Mėsos kartu su kraujais krinta šurpniuojų lietum.
 Mėtomas šitaip žmogus su arklio nariais susimaišo,
 Ir iš visų gabalų teka kraujai abiejų.
 Jeigu kuris nors žvėris jam ant kelio tada pasitaiko,
⁶⁰⁰ Greitai ištykšta ore, nors ir mėgina pabėgt.
 Matėme, kaip, išmesti į orą, skrajodavo elniai,
 Kai tiktai vietoj siauroj sviesdavo šitas žvėris.
 Šernus ir lokius nuožmies tuo labiau jis pagriebęs ištaško;
 Jeigu prireiktų kam nors, daug kas paliudyt galės;
⁶⁰⁵ Vidurius jujų tada jisai bematant išplėšia,
 Šie įvairiom kryptimis lekia ir krinta kas sau;
 Tie gabalai, aukštyn išmesti, taip sukasi greitai,
 Kad patikėti sunku, jog taip yra iš tiesų!
 Paukščiai šlykščiausi ore plasnodami maistą sau gaudo,
⁶¹⁰ Ir tarp medžių šakų gabalus renka varnai.
 Raitelis medy aukštam pakibo, – kas tuo patikėtų, –
 Kai jis su žirgu kartu išmestas buvo aukštyn.

⁴⁵ Kitaip perskaičius šią vietą, galima suprasti, kad dvielis apie Lauryną – vienas iš poeto kūrinių (*per me facta*), kuriuos jis, rašydamas apie stumbrą, prisimena. Ar taip yra iš tikrųjų, sunku vienaprasmiškai teigti.

⁴⁶ Pelczaro nuomone, tik du autoriai pasakoja apie neįtikėtiną stumbrų jėgą – Albertas Didysis ir Paolo Mucante (*Mucanzio, Mucantius*, apie 1557–1617), kardinolo Kajetano (1550–1599) sekretorius (Pelczar, comm. ad loc.; Niemcewicz, *op. cit.*, p. 120). Vis dėlto nedera pamiršti ir trumpo Konrado Celčio eilėraščio, kur sakoma, kad tauras, „atstatęs ragus, bėga tiesiog į einantį priešą ir išmeta į judantį dangų (jo) pastvertą kūną, ir medžių kamienus bei ažuolų ilgametę tvirtybę išvarto, kai purto galvą judriuose laukiniuose plotuose“ („Cornibus elatis venientem occursat in hostem / Et iacit in caelum corpora prensa vagum, / Arboreos truncos annosaque robora quercum / Ventilat, ut vibrat per vaga rura caput“, Conradus Celtis, „Ad Vistulam fluvium [...]“, v. 15–18, in: „Conradi Celtis Protucii Germani poetae laureati liber primus Amorum qui Hasilina vel Pubertas vel Vistula et Latus Germaniae Orientale inscribitur“, in: *Quattuor libri Amorum secundum quattuor latem Germaniae [...]*, Norimbergae, 1502; item in. Ioannes Pistorius Nidanus, *Polonicae historiae corporis tomus primus [...]*. Basileae, [1582], p. 168).

Taip atsitiko tada, kai sviedė abu juos pabaisa, –
Medžio viršūnėj aukštoj sveikas įstrigo žmogus.
615 Tad jokių pavyzdžių nurodyt daugiau nebereikia;
Kas patikėt nenorės, veltui eikvosi žodžius.
Tas dar nematė žvėries, kas nirštančio jo neregėjo,
Kai ima dūkti ir šėlt, griaudamas viską jėga;
Kur tik pasisuka jis, belėkdamas šuoliais smarkiausiai,
620 Viską išgriauna labiau už siautulingas audras.
Kaip riaumoja tada ir kaip šokinėja siaubūnas,
Ir pagautas siūties džiaugiasi savo darbais.
Kūno visi sąnariai jam džiaugsmu tuomet prisipildo!
Tąsyk galvoja, kad tiek kartų atkeršijo jis,
625 Kiek pragaištingus ragus pamato krauju aptaškytus!
Aš viso to negaliu žodžiais savaisiais išreikšt.
Būna jisai toks vikrus, jog mums iš tikrųjų atrodo
Jau ne žvėris, bet labiau sniego ar dulkių vilnis.
Ženklina mirtį tuomet pašvinkęs nuo mėsgalių oras,
630 Sniegas, pasruvęs krauju, rodo žuvimo vietas
Ar ant lenktųjų šakų gabalai dar matos pakibę,
Nes, kai nukrinta vieni, dar pasilieka kiti.
Paskui maitintoją savo, kur tik jisai benubėgtų,
Seka gausus iš paskos paukščių plėšrūnų būrys.
635 Kūną suplėšytą jis ilgai vis dar mėto ir drasko
Ir nepatenkintas tol savo žudynėm žiauriom,
Kolei sutrintus narius ir visai ištaškytus palieka:
Kaulų jei lieka bent kiek, kojom sutrypia galop.
Puola daug raitelių jį, bet būreliais mažais išsiskleidę,
640 Žvėrį šį erzina jie savo grėsmingais šauksmais;
Aišku, yra priežastis: dažnai juk, likimui nulėmus,
Net ir narsuolis žymus žūsta šioje kovoje.
Lengva yra plačioje lygumoj kuo smarkiausiai bėgioti,
Palenktyniauti kartu su laukiniu žvėrimi.
645 Visa tai būna laukuos, o girioj ir šitaip įvyksta:
Medis supuvęs čionai žirgą nuverčia staiga.
Daug ką apgauna taip pat ir kurmio išknaisioti guoliai,
Ledas slidusis, kurį apdengė šaltis sniegu,
Būna nelengva išvengt šakų, kai jos svyra lig žemės,
650 O netikėta mirtis laukia, užtvėrus kelius;
Kam pasitaiko nukrist, žvėris jį ar žirgą pagriebia, –
Kūnas bedvasis aukštai skraidžioja padebesy.
Vengdamas vieno žvėries, kas nors užbėga ant kito,
Tas gi bematant ragais puola visu smarkumu.
655 Jeigu norėčiau kalbėt apie tai, kas labiausiai garsėja,
Ir apie žvėrį taip pat viską smulkiausiai primint,
Tai vargu ar kada aš savąją kalbą pabaigčiau,
Kokio ilgumo tuomet būtų knyga, nežinau.
Tokią medžioklę, kuri pražūtinga daugeliui vyrų,

- ⁶⁶⁰ Kartais kas nors palaikyt gal ir galėtų paika,
Jei tarp jos kaltininkų nebūtų toks aukštas vadovas, –
Vardas šis jo ir dabar vertas didžios pagarbos.
Šiais išradimais gilus nepalenkiamo Vytauto protas
Stiprino dvasią karių, savo tėvynės jėgas.
- ⁶⁶⁵ Lavino jis jaunuolius, šiais žaidimais rengė juos karui,
Kai jis visos Lietuvos buvo valdovas kada;
Kad nereikėtų patirt ko nors netikėto iš priešų,
Vertė pakęst sunkumus, nors buvo laikas ramus.
Didis gerbėjas taikos ir ugingas karo žibintas,
- ⁶⁷⁰ O kiek jis kart iš makštų kardą turėjo ištraukt!
Jo išsigandęs, lankus sulaužytus klojo totorius,
Tartum koks vergas klusnus galvą nuleidęs žemyn.
Kas prisiplėšęs namo po pergalės grobj gabeno,
Gėdos patyrė daugiau dėl savo poelgio šio.
- ⁶⁷⁵ Nepripažino kitų valdovų, nebent tuos, kuriuos skyrė
Pats, ir įsakymų jo klausė visi nuolankiai,
Tąsyk meilingu balsu valdovu jį vadino maskvėnas,
Nors galingiausias jėga buvo jisai iš visų.
Turkas galiūnas tada didžias jam dovanas siuntė
- ⁶⁸⁰ Ir jau beveik jam paklust ruošėsi jis nuolankiai⁴⁷.
Trys milžinai⁴⁸, prieš kuriuos drebėdavo visas pasaulis
Baimės didžios apimti, tąsyk tylėjo visi.
Bet ne tik tai miškuose toks ugingas narsumas išaugo, –
Ugdomas buvo visaip ir kitose srityse.
- ⁶⁸⁵ Jam vadovaujant, laukai nuo kareivių tolydžio mirgėjo,
Matėsi karo vaizdai ir taikinguoju metu.
Kad išstvermingas karys kuo mikliausiai svaidyty ietis,
Darbas grūdino jo tąsyk tvirtąsias rankas.
Dūzgė templės lankų nuo jų nuolatinio tempimo,
- ⁶⁹⁰ Kario rankos taiklios šitokie buvo ženklai:
Raiteliai lėkė ratu ir, išmetę aukštyn sviedinėlį,
Savo eiklosiom strėlėm taikliai kapodavo jį;
Ir į kepurę, padangėn aukšton ją išmetę jie šaudė;
Ji, tos daugybės strėlių perverta, krito žemyn.
- ⁶⁹⁵ Gervė, aukštai skrisdama, sparnais pakirstais žemėn krinta,
Bet paukštės kūne nėra net ir žaizdelės jokios.
Nei betupėdamas medy, nei sparnais kapodamas orą,
Nei vandens vidury paukštis mirties neišvengs.

⁴⁷ Husovianas šiek tiek perdeda Vytauto galią, sakydamas, kad jam lankstėsi ir Maskvos kunigaikštis, ir turkų valdovai. Tačiau toks Vytauto vaizdavimas jau turėjo savo literatūrinę tradiciją, buvo taip pat metraščių skleistos tradicijos tąsa. Panegirika Vytautui buvo sudėtinė LDK metraščių dalis – išlikęs rusėnų kalba parašytas „Didžiojo kunigaikščio Vytauto pagyrimas“. Gali būti, kad vieną iš jo nuorašų skaitė poemos autorius. Ten ir minima, jog „Maskvos didysis kunigaikštis gyveno su juo didelėje meilėje“ ir „Turkų sultonas didžiai gerbė ir brangias dovanas dovanojo šlovingajam valdovui“ (vertė Rimantas Jasas), žr.: *Lietuvos metraštis. Bychovco kronika*, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Rimantas Jasas, Vilnius: Vaga, 1971, p. 185. Plg. dar: Eugenija Ulčinaitė, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija. XIII–XVIII amžiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 61.

⁴⁸ Manoma, kad kalba eina apie Šv. Romos imperatorių Zigmantą Liuksemburgietį (1368–1437), Maskvos didįjį kunigaikštį Vasilijų I ir Prancūzijos karalių Karolį VI (Kazlauskas, comm. ad loc.).

Didelis džiaugsmas įteikt sparnuotąjį paukštį valdovui,
700 Jeigu pavykdavo jį tik išmoningai nukaut.
Didelė buvo garbė gyvenimą leist bemedžiojant:
Girios žvėris bailius vydavos Marso būrys,
Kai tik iš vietų slaptų per miško tankiausius krūmynus
Juos išvarydavo greit vyrų galingi šauksmai.
705 Skrieja baisingas žvėris, kaip plunksnom strėlėm apsmagstytas,
Kol nuo žaizdos mirtinos griūna, netekęs jėgų.
Betgi valdovui svarbiau atrodė kitas dalykas, –
Kad lenktynėm dažnom lavintų žirgus kariai.
Jeigu prabėgdavo jie šimtą stadijų, leisdavo tąsyk
710 Jiems po vargų didelių finišo liniją kirst.
Štai prie jos lekia būriai raitųjų ir prakaitą lieja,
O keturkojai žirgai šnervėmis šniokščia plačiom.
Vienišas žirgas tokių lenktynių ištvėrt negalėtų,
Bet su savuoju vadu skrieja jų visas būrys.
715 Stengias greituoliai žirgai pakelt šį sunkumą ir džiaugias,
Jei šeimininką rungčiom savąjį gali jie nešt.
Ir nuostabiausiu būdu jaunuoliai su savo strėlinėm
Čia nuo vienų žirgų šoka tuojau ant kitų.
Bet kad bailiai niekada negalėtų pralenkti narsuolių,
720 Tamsiąją naktį dėl to viską reikėjo atlikt.
Dovanas gaudavo tie, kurie laimėt sugebėjo,
O nedrąsiems, nevikriems – tik pajuoka, negarbė.
Teko daug vargo padėt, jeigu kas per giliają upę
Persikelt bandė tenai, kur pats sraunumas tėkmės,
725 Kur sūkuringa vilnis pakilusi muša į krantą,
Kur verpetingu ratu siaučia smarkioji banga.
Buvo toksai paprotys, kad kiekvienas prie šakių lenktųjų
Riūdavo savo ginklus, rūbais apvijęs savais.
Juos, per audringas bangas krūtine prasiverždamas, žirgas
730 Nešdavo šitaip visus, visiškai sausutėlius.
Šoka ristieji žirgai ir būriu tuoj per vandenį plaukia,
Šnervės bekyšo tiktai, girdis šniokštimas smarkus.
Laikosi jųjų kaklų jaunuoliai, ranka dešiniąja
Kimba tvirtai į karčius, vandeniui irias kaire.
735 Dovanas pelnė vėliau: pirmiau geresnes, o paskui jau
Kiek menkesnes, ir toliau – kiek buvo vertas kas nors.
Taip išmankštintas karys ir be tilto pereina upę:
Nors čia vanduo ir gilus, kelias su ginklais kartu.
Nėr to dalyko, kuris būtų kariui narsiam tinkamesnis,
740 Kaip ryžtingumas, nes jis viltis ir baimę pranoks.
Vytautas tokią daugybę karių narsiųjų turėjo,
Jog vargu ar kas nors kitą tokį pasauly suras.
Esant jam valdovu, viešpatavo taurus teisingumas,
Vyrams garbingiems dažnai dovanas skyrė didžias,
745 Panieką rodė taip pat didžiūnams už jų ištižimą,

Nes jisai papročių buvo teisėjas rūstus.
 Jis visose srityse teisingumo švento žiūrėjo,
 Kad negalėtų kur nors slėptis apgaulė kokia.
 Kalbama, jog dar prieš tai, kai bausmės paskirdavo dieną,
⁷⁵⁰ Daugelis jau pasmerktų patys nusprendavo mirt:
 Nedelsdami ant kaklų stiprias jie sau nerdavos kilpas,
 Nes neturėjo vilties, kad panaikintų bausmes⁴⁹.
 Liudininkus melagius įsakydavo žiauriai kankinti,
 Kad daugiau ateity niekas nedrįstų meluot.
⁷⁵⁵ Priesaikų pats nedorų beklausydamas, veidu rūščiuoju,
 Jis baugino žvilgsniu, grasė melagiui bausme
 Ir kaltuosius žvėrių gauruotais kailiais apvilkęs,
 Liepdavo tuoj atiduot juos sudraskyti šunims⁵⁰.
 Niekam nebuvo jis toks rūstus, kaip kuriam nors teisėjui,
⁷⁶⁰ Dovanomis papirktam, jeigu susekdavo jį.
 Sako, jog vienas iš jų sudraskytas į gabalus buvo,
 Kad, tik paėmęs kyšius, bylą išsprendė tuoj pat.
 Mat, tas vargšas tada nepaklausė jo įsako griežto,
 Tad jį kankino, kad jis būtų kitiems pavyzdys.
⁷⁶⁵ Vytautui čia viešpataujant, išnyko gaujos gobšuolių,
 Ir už nuopelnus tuos bus jam garbė amžina.
 Daugel jo žygių yra garsiausiais vardais pavadintų,
 Betgi mums dar svarbu darbą ir šį paminėt:
 Jis žemdirbių taikingosios tautos dar lavino žmones, –
⁷⁷⁰ Arklas rūpėjo vien jai ir niekas kitas tada, –
 Liepdavo į stovyklas atvesti supančiotų stumbrų,
 Kad sužeidimų jokių kūne nebūtų visai.
 Siūlo įvykdyti bausmę, už tai dar dovaną žada,
 O susirinkus minia imasi darbo tuojau,
⁷⁷⁵ Šitą įsakymą jo, nepabūgusi nieko, įvykdo,
 Ir grėsmingas žvėris guli prie kojų tuoj pat.
 Prisipažinti turiu, jog vargiai aš tuo patikėčiau,
 Jeigu neverstų tikėt sėniai, man perdavę tai.
 Kad abejočiau mažiau, nusakė ir priemonės, būdą,
⁷⁸⁰ Ir kaip kalbėjo jie man, įtaisai buvo tokie:
 Stovi dvieilė tvora, išsiskleidus, toliau vis siaurėja,
 Tarsi pleištas, kurio priekis aiškiausias yra;
 Jo pačiam vidury įspraustos tvirtosios kartys, –
 Jas ten pušis nukirsta dengia savu žalumu.
⁷⁸⁵ Užmestos šakos aplink čia viską paslėpusios dengia,

⁴⁹ Apie Vytauto griežtumą, net žiaurumą santykiuose su pavaldiniais rašė ir Enėjas Silvijus Piccolominis (Pikolominis), ir Aleksandras Guagninis (plg. Aeneas Sylvius, „De Lituania regione, Vitoldo uiro facile sanguinario in ea regnante [...]“, in: *Aeneae Sylvii Piccolominei Senensis, qui post adeptum Pontificatum Pius eius nominis Secundus appellatus est, opera quae extant omnia, nunc demum post corruptissimas aeditiones summa diligentia castigata & in unum corpus redacta [...]*, Basileae: Per Henrichum Petri, 1551, p. 417–419 (naudotasi egz.: VUB – II 1571); Alexander Guagninus, *Sarmatiae Europaeae descriptio, quae Regnum Poloniae, Lituaniam, Samogitiam [...] complectitur, Cracoviae: Typis Matthiae Wirzbietae, 1578: plg. Pelczar, comm. ad loc.*)

⁵⁰ Enėjo Silvijaus Piccolominio aprašyme – atiduodavo sudraskyti meškoms: „Detractantes imperium insutas ursina pelle viventibus ursis dilaniandos obiectabat“ (Aeneas Sylvius, *ibid.*; Pelczar, comm. ad loc.).

Kad negalėtų pajust pinklių žvėris atsargus.
 Vienas raudonu rūbu mojuoja ir kardu švytruoja,
 Kiršina jį iš toli, degantį baisiai pykčiu⁵¹.
 Šis tartum viesulas koks įnirtęs tuoj puola į priekį,
⁷⁹⁰ Grežiasi tuokart žmogus, traukiasi ten, kur saugiau,
 Kolei pasiekia spąstus, paruoštus stumbrui iš anksto,
 Ir tuoj įbėga vidun, vejantis žvėriui čia pat.
 Net ir smarki ugnis nepajėgs sulaikyti jau stumbro
 Šoka galvotrūkčiais jis, spraudžias klastingon tvoron.
⁷⁹⁵ Čia per kamputį šone galėjo tik vyras pralįsti;
 Stumbras, suspaustas staiga, grįžti negali atgal.
 Tuoj iš slėptuvių išnyra kiti ir įstrigusį žvėrį
 Supa, užmetę virves, sąnarius veržia stiprius.
 Pančiais apraizgo bemat nasrus putojančius stumbro.
⁸⁰⁰ Suriša šikšnom tvirtom, styro virš kūno mazgai.
 Žvėrį, kurio net ginkluoti būriai sulaikyt negalėtų,
 Jeigu užtvėrtų kelius, jis prasiveržtų jėga, –
 Surištą tempia dabar; apnarpliotas virvėmis, eina
 Viduryje tarp žmonių, apimtas baimės didžios.
⁸⁰⁵ Bet buvo laisvė duota – paleistas į lygųjį lauką;
 Jam iš tikrųjų dabar pančių jokių nebaisu.
 Buvo paleistas, kad skitų strėlėm raitieji smaugstyti
 Ir kad galėtų kariai lavinti savo rankas.
 Gaudavo jie dovanų didelių už ietis taikliąsias;
⁸¹⁰ Sako, už narsą kariam skirdavo balnui diržų.
 Kas smeigia ietį taikliau, dovanų tas gauna vertesnių;
 Taip palaipsniui vis aukščiau premijų kilo vertė.
 Kas į šio milžino kūną giliau įsmeigdavo ietį,
 Dovaną skirdavo tam didis valdovas patsai.
⁸¹⁵ Tais laikais iš visų tikrai jisai buvo garsiausias,
 Bet ne dėl to, kad karų žygiai išgarsino jį:
 Jis virš žmonių reikalų aukščiau dangiškuosius iškėlė
 Ir nuolankia širdimi garbino Dievą karštai.
 Pats su savąja tauta įstatymus priėmė Kristaus
⁸²⁰ Ir sugriovė senas dar stabmeldžių šventyklas,
 Dievui aukščiausiajam jis šventovių pristatė, tarnus jų,
 Būdamas toks pamaldus, apdovanojo turtu.
 Jis senųjų dievų stabus iš šventovių išmėtė,
 Ir savąsias klaidas pats pripažino tada.
⁸²⁵ Tad nuo jo vardo garsaus nenoriai aš pasitraukia,
 Ir neminėsiu kitų didžio valdovo darbų.
 Nors ir atmenu aš savo tikslą ir tėviškę šiaurėj,
 Vis dėlto reikia prieš tai ir apie žvėrį pabaigt.
 Gal kam atrodo, jog aš nuo žvėries jau per daug atitolau,

⁵¹ Kad stumbras labiausiai įsiutina raudona spalva ir blyksintis kardas, mini ir Kromeris (Martinus Cromerus, Polonia siue De situ, populis, moribus, magistratibus et Republica regni Polonici libri duo, authore Martino Cromero [...], secunda aeditio [sic!] priore locupletior et emendatior, Coloniae: Apud Maternum Cholinum, 1578, lib. I, p. 42 (naudotasi egz. VUB – II 324); Jarocki, *op. cit.*, p. 16; Pelczar, comm. ad loc.).

- ⁸³⁰ Betgi reikėjo ir tai čia bent trumpai paminėt.
Kai begaliniais šauksmais šitą žvėrį vargina vyrai
Ir kai su jujų balsais girioje skamba aidai,
Ima atrodyt, kad jį netrukus galės nužudyti:
Jam įsiutimas visas būna atėmęs jėgas.
- ⁸³⁵ Prakaitu permirkęs štai jis šonais alsuodamas muša,
Putos be atvangos drimba nuo kūno žemyn.
Pinasi kojos kaip girto, ir žingsniai kas kartą lėtėja;
Štai, pažiūrėk, kaip tuojau kris čia staigia mirtimi.
Kai pasirodo, kad jis pakankamai jau prisišėlo,
- ⁸⁴⁰ Šoka kariai nuo žirgų, nuveda juos nuošaliau.
Vyrai su durklais nuogais, kaip įprasta būna medžioklėj,
Žengia pirmyn, kad žvėris kristų nuo smūgių taiklių.
Jie, pasirinkę medžius, be baimės prie jų atsistoja,
Noru didžiu degdami baigti baisias žudynes,
- ⁸⁴⁵ Žvilgančiais kardais švytruodami ir šaukdami karts nuo karto,
Žiaurujį žvėrį visi kviečia artyn prie savęs.
Šis už vėją greičiau, išvydęs priešą, tuoj puola;
Tas, pasitraukęs atgal, dingsta už medžio staiga.
Vėlei jį puola žvėris, pašokdamas šuoliais smarkiausiai, –
- ⁸⁵⁰ Tu pamanyti gali, jog tai ugniniai žaibai.
Krinta nuo smūgio smarkaus tuoj medžio sujudintos šakos,
Jų dideli gabalai graso greita mirtimi.
Čia reikia būti budriam, susikaupus laukti puolimo, –
Tinginiui šioji vieta tinka mažiausiai išties.
- ⁸⁵⁵ Čia aš mačiau, kaip vyras drąsus, vos tik taip atsitiko,
Kardą paleido tuojau, baimė sustingdė iškart;
Jeigu likimas tuomet jam, vargšui, nebūtų padėjęs,
Būtų patekęs tikrai mirčiai tiesiog į rankas.
Medis, kur slėpėsi jis, nuo dengiančio sniego bolavo,
- ⁸⁶⁰ Skleidėsi šakos aukštai, buvo platus ir stiprus;
Kai su didžiausiu triukšmu kakta stumbras trenkė į medį,
Kai sudrebėjo staiga sunkiosios šakos ant jo, –
Sniegas papurtytas tuoj, lyg debesiu virtęs tankiausiu,
Krito ir vyrą staiga paslėpė balta danga.
- ⁸⁶⁵ Kūno ir dvasios jėgas atgavęs, jis greit atsikėlė
Ir pasileido tuoj bėgt, debesio dengiamas dar.
Tokį jo žygį draugai didžiausiu juoku palydėjo,
Tartum išvengti mirties būtų baisi negarbė,
Tarsi šioje kovoje jėgas jie vienodas turėtų:
- ⁸⁷⁰ Vienas iš jų visada žūna žiauria mirtimi.
Kokia betrenktų jėga, smūgius šiuos medis atlaiko,
Įsmeigtus stumbro ragus kūnu apglėbia savu.
O kad medis gerai šaknimis galėtų laikytis,
Reikia, kad žemėj riebioj būtų vieta parinkta.
- ⁸⁷⁵ Jeigu pasitiki kas tuo, kurs auga smėlėtoje žemėj,
Tas apsigaua ir, šiam griūvant, pargriūna ir pats.

Nors ir tas, kurio vėtros jėga negalėtų pargriauti,
Greitai nuo stumbro ragų smūgio nugriūva čia pat.
Šėlsta, – klaiku pažiūrėt, – norėdamas medį išversti,
⁸⁸⁰ Stumbras mauroja prie jo, sukas aplinkui ratu;
Siusdamas žiauriai, jis nieko nemato ir nieko nejaučia,
Jis vaizduojasi jau vyrą laiką ant ragų.
Tąsyk nei vyro kovos, nei žvėries negalėsi matyti, –
Užgula dulkės visur, vietą apgaubia tamsa,
⁸⁸⁵ Šitoks šėlimas žvėrių dažniausiai būna skirtingas:
Jie ir siautimo metu pastebi daug ką dažnai.
Kai Aleksandras, mūsų valdovas⁵², kadaise medžiojo,
Įvykis buvo baisus, žinomas dar ir dabar;
Ašarom tąsyk visa karalystė paplūsti galėjo,
⁸⁹⁰ Jeigu tik Dievas tada būtų negelbėjęs jos.
Ant keturių stulpų pakeltas ten sostas stovėjo,
O nuo jojo toli matės medžioklės vaizdai.
Čia karalienė kartu su būriu palydovių sėdėjo⁵³ –
Ir su matronom savom, ir su mergelėm jaunom.
⁸⁹⁵ Stovi jaunuoliai čia pat ir laukia, kad pultų juos žvėrys,
Bet kad tiktai didesni ir kuo labiau piktesni.
Nori jėgas išmėgint, gabumą ir savąją drąsą:
Medžio viršūnėj aukštoj taiko Amūras strėles.
Papročiu savo surenk čia linksmą bekraujį žaidimą!
⁹⁰⁰ Ką, pavojingas berniuk, bendra su giriom turi?
Štai ir dabar, patikti norėdamas savo mergaitei,
Tavo globojamas kris greitai juokinga mirtim.
Kol laksto žvėrys aplink, kol ginas nuo puolančio priešo
Ir kada buvo gražu reginį tokį stebėt,
⁹⁰⁵ Čia, merginų būry, lyg žvaigždė sušvito padangėj
Kaip visuomet, buvo tai grožis drabužių puikių.
Auksu atastuos jame skaisčiausios šviesos mirgėjo,
Šilkas raudonas čia pat degė liepsnom įvairiom.
Reginį šitą tuojau pamatė ir žvėrys įsiutę, –
⁹¹⁰ Jis čia patraukė visus ir juos sustabdė trumpam.
Aš nesakyčiau, kad žvėrys žmonių jausmų nepažįsta,
Ar kad žmonės⁵⁴ žvėrimis turi kokių paveikų:
Bėgo iš ten vieni, žmonių šauksmų išbaidyti,
Ir medžiotojus tuoj puolė įnirtę visi,
⁹¹⁵ Betgi štai vienas iš jų, turėdamas kūne jau žaizdą,
Nuovokos savo tačiau dar nepraradęs tikrai
Čia sustojo, kratydamas galvą, spalvom jis stebėjos,
Rodės, kad veidus žmonių jis atpažįsta tikrai.
Niršdamas, kad iš žvėrių žudynių jie pramogas rengia,
⁹²⁰ Geidė išgarsint dabar gresiančią mirtį čia jam.

⁵² Kalbama apie Aleksandrą Jogailaitį, Lietuvos didįjį kunigaikštį (1492–1506) ir Lenkijos karalių (1501–1506).

⁵³ T. y. Elena. Maskvos didžiojo kunigaikščio Ivano III duktė, Aleksandro Jogailaičio žmona.

⁵⁴ Lotyniškame (originalo) tekste yra „hoc genus“ („ši rūšis“, „ši lytis“), todėl galima interpretuoti, jog kalbama būtent apie moteris (plg Pelczar, comm. ad loc.).

Sušvokštė jis pagaliau, savo šnerves plačiasias išpūtęs
(Tai buvo ženklas jį sekt būriui visam iš paskos).
Puldamas savo kakta, jis išvertė vieną pastolį;
Vos ant pastolių kitų laikės visa pakyla.

⁹²⁵ Jeigu šis statinys būtų kartais nugriuvęs ant žemės.
Kiek būtų kraujo tada žemė sugėrus juoda!
Kaip nuo žudynių baisių ragai tuomet būtų paraudę,
Baimės širdis apimta sunkiai galėtų suprast.
Žvėrį pirmiausia dėl to gerokai įvarginti reikia,

⁹³⁰ Kad jis įtūžtų piktai, kad įsišėltų smarkiau,
Kad prisirytų daugiau plačiuoju snukiu savo putų
Ir kad liežuvis ilgai kyšotų jam iš nasrų,
Kad jis triukšmingai ore be perstojo uodega plaktų
Ir kad iš šnervių tirštus debesis leistų garų.

⁹³⁵ Nors ir šalčiai tvirtai užgrūdino milžiną stiprų,
Prakaitas srūva tačiau tuokart jo kūnu visu.
Jis tealsuoja giliai, maurodamas temuša šonais,
Ir tegu kūnas išvien prakaito virsta puta;
Jis be jokios čia tvarkos tegu sukas aplinkui, kiek gali,

⁹⁴⁰ Ir te blakstienos akių virpesiu gąsdina jį;
Kad bekvėpuojant gaurai ant jo kaklo nė kiek nevirpėtų,
Plaukus tedrasko jis sau, juos tegu rauna snukiu;
Savąjį kūną tegu jis naikina, kai kito jam trūksta,
Savąjį pilvą kartu kojom tespardo akiai.

⁹⁴⁵ Kai vėjelis lapus sausus ant medžių sūpuoja,
Te jis veržias prie jų, sekdamas bando pasiekt.
Ir kai nuo paukščių sparnų ore atsiranda šešėlis,
Jį tegu šuoliais greitais įkandin vejas žvėris.
Tūkstančiai bus tau ženklų, iš kurių galėsi matyti

⁹⁵⁰ Laiką, kurs tinka geriau ir patogesnis kovot,
Jeigu žvėris dar turės aiškią nuovoką, tu pralaimėsi
Ir gabalais jo nasruos žūsi beprasme mirtim.
Rodos, kad mano kalba tik tuščias laidymas žodžių.
Nuobodį vyki šalin, nes pabaiga jau arti.

⁹⁵⁵ Remias į medį čionai medžiotojas, kur ir žvėris jį
Puola ragais, o tasai vengia bent kiek atsitraukt,
Kad nuo kamieno dabar nė kiek nenutoltų į šalį,
Kad negalėtų žvėris vyro užpult iš toliau.
Ir taip ratu jie aplink šokinėdami sukasi dviese:

⁹⁶⁰ Iš vienos pusės – žmogus, o iš antrosios – žvėris.
Vienas jų taiko įsmeigt savo kardą į baisyjį kūną.
Kitas savu liežuvium kaunąs lyg kardu aštriu;
Jeigu, iškišęs jį taip, galėtų nutvert už drabužių,
Galas tada, nes tuojau žūtų pagautas žmogus⁵⁵.

⁵⁵ Husoviano bei amžininko Sigismundo Herberšteino ir kai kurių kitų autorių nuomone, stumbras savo ilgu ir šiukščiu liežuvium gali pačiupti už drabužių ir prisitraukti prie savęs medžiotoją. Vis dėlto vėlesni gamtos tyrimai neigia tokią nuomonę (Pelczar, comm. ad loc.; Kazlauskas, comm. ad loc.).

⁹⁶⁵ O kad pavojaus mažiau, liežuviu bekovojant, jam būtų,
 Spardo jis kojom visom, trokšdamas greit nužudyt.
 Perverti kūno vikriau jokia net strėlė negalėtų,
 Kaip išsitaško nariai, kojų patyrę smūgius.
 Bet iš žvėries judesių medžiotojas viską numano,
⁹⁷⁰ Ką nūn turėtų daryt, ko gi reikėtų jam vengt,
 Nes tuo smarkiu šniokštumu jis be gailesčio degina vargšą, –
 Šitokis karštis tikrai skirias mažai nuo ugnies.
 Jeigu drąsuolis staiga širdies nepervertų stumbro,
 Kristų ir žūtų patsai vien nuo šniokštimo baisaus⁵⁶.
⁹⁷⁵ Visa tai stebi draugai: kad kova ilgai nesitęstų,
 Kito vėl balsas tuojau žvėrį atšaukia iš ten.
 Bet jaunuoliai vikriai tada perveria stumbro krūtinę,
 Kad tuo lemtingu smūgiu baigtųs žiaurioji kova.
 Pergalę skelbia ragai, draugai nerangiuosius pajuokia,
⁹⁸⁰ O po kovos atkaklios guli nukautas žvėris.
 Krinta čia šiaurės miškų gyventojas pats galingiausias;
 Kitas, kol leidžiu aš jam, slepiasi dar ligi šiol.
 Jei būtų laiko bent kiek, tai surastas būtų ir šitas.
 Taure, jei tu supranti, kovai tuoj kaktą paruošk.
⁹⁸⁵ Kaip nesakyti man to, kad baisūs karai mus baugina,
 Jais pasauly visam gąsdina Marsas žiaurus.
 Kristaus bažnyčia kilni jų karų sukrėsta jau svyruoja,
 Karo lauke gan silpna ir nestipri namuose.
 Kai nuo savų prieš save nukreiptų kalavijų ji skyla,
⁹⁹⁰ Krinta grobiu ir žaislu priešui tiesiog į rankas.
 Ieško ji tąsyk ilgai maloningo dangaus užtarimo;
 Jo gi tikėtis taip pat mūsų neleidžia kaltė.
 Ką gi tuo tarpu karaliai mūs daro? Nejaugi jie miega?
 Jiems nerūpėjo taika niekad mažiau kaip nūnai.
⁹⁹⁵ Niekad nebuvo tokie susirūpinę. Ką gi tai reiškia?
 Vienas galanda ginklus kito gyvybei atimt⁵⁷.
 Jie pražūtingus pulkus savųjų veda į mirtį –
 Šis malonumas dabar jų užvaldė protus.
 Krinta narsieji kariai vienoj ir kitoj pusėj lygiai,
¹⁰⁰⁰ Viešpačiai nori, kad juos skintų žiaurioji mirtis;
 Žaidžia jie mūsų krauju, darydami tokią niekšybę.
 Bendras priešas dėl to juokias iš jų jau seniai;
 Tie, kurie pareigas eit sargų turėjo ir sergėt,
 Drasko ir plėšia savų kaimenę, pavestą jiems.
¹⁰⁰⁵ Pyktis degina juos, sukeldamas kerštą didžiulį –
 Toks įsiutimas baisus apėmė širdis žiaurias:
 Niekas nemato, kokia visiems mums nelaimė grasina
 Ir kokioje nelemtoj būklėj valstybė yra.

⁵⁶ Pelczaro pastebėjimu, kiti rašytojai nieko nesako apie baisų stumbro šniokštimą (Pelczar, comm. ad loc.).

⁵⁷ Aliuzija į Šv. Romos imperatoriaus Karolio V (1519–1558) ir Prancūzijos karaliaus Pranciškaus I (1515–1547) tarpusavio karus, į kuriuos buvo įsitraukęs ir Apaštališkasis Sostas, ir įvairūs Italijos kunigaikščiai.

Kur kalavijas toksai, nuo kurio nelašėtų mūs kraujas?
¹⁰¹⁰ Kraują savųjų praliet dar iš tiesų žvėriškiau.
Turkas žiauriausiai dabar mūsų žmones ir šalį naikina,
Plėšia miestus ir pilis, mūs šventyklas ir namus,
Užima uostus, vietas stiprina, telkia kariauną,
Matom gerai, kad užteks jos mums visiems pražudyt.
¹⁰¹⁵ Nors jis senelių, taip pat kūdikėlių krauju apsitaškęs,
Šiuos savo darbus žiaurius tęsia be baimės jokios,
Nors moteriškų nėščių jis kardu vidurius skrodžia,
Džiaugias tiktai, kad visur ašaras mato graudžias,
Jis nesibijo nė kiek, kad jį kas galėtų užpulti:
¹⁰²⁰ Vargšė mes esam, tamsi ir apmaudinga minia.
Betgi karaliai, kurie stiprios sau pagalbos suranda,
Alina, plėšia visaip kaip įmanydami ją.
Vieno jie siekia tiktai, kad niekas gyvas neliktų,
Kas dar galėtų toliau Kristaus įstatymą skleist.
¹⁰²⁵ Kas skaisčiausio dangaus aukštybėje stebi dievybes,
Tam vos užtenka jėgų pasitikėt savimi.
Motina Dievo, Mergele skaisčioji, kada tavo vardą
Čia parašyti geidžiau, man sudrebėjo ranka.
Aš, sunerimęs labai, negaliu jau protu net suvokti,
¹⁰³⁰ Ar man reikėtų tylėt, ar su tavim pakalbėt.
Jeigu tyliu, tu verta, kad šlovintų visas pasaulis
Ir kad visi tvariniai garbintų vienu balsu;
Jeigu kalbu, tai pritrūks mano kalbai ir protui manajam
Tinkamų žodžių, kuriais šlovint galėčiau tave.
¹⁰³⁵ Bet, pasikliovęs tavu gerumu, kuriam nieks neprilygsta,
Kas tik žemesnis yra už Visagalį dangaus,
Aš atleidimo prašau ir drebančia širdžia maldauju,
Puolu prie kojų tavų, melddamas, Motin, tave.
Toks nešvarus, negražiu drabužiu, bet širdim dar bjauresnis,
¹⁰⁴⁰ Veidu blyškiu, bekrauju, savo maldas tau siunčiu.
Aš juk meldžiu ne dėl to, kad vertas nors žodį ištarti,
Bet kad išgelbėti mus tu tik viena tegali.
Dievas iš meilės žmonėms, gailėdamas jų, iškėlė
Tartum žibintą tave kalno viršūnėj aukštoj.
¹⁰⁴⁵ Taip kaip mažais vaikeliais rūpinas paukštė,
Taip, o Mergele šventa, rūpinies tu žmonėmis,
Ir kaip pakelt parpuolusį kūdikį motina skuba,
Taip tu keli nuolatos puolusius savo vaikus.
O gailestinga Marija, pasaulio žmonių užtarėja,
¹⁰⁵⁰ Čia su meldimais manais savo supinki maldas.
Žvelk į baisingus karus, krauju aplaistytą žemę, –
Kaip dar kardu ilgai tautą likimas naikins.
Kaip mums priėmusiems tavo sūnaus tikėjimą tvirtą.
Dera gyventi taikoj, sandoroj tavo darnioj.
¹⁰⁵⁵ Mūsų valdovams protus šviesa tu skaisčiaja apšvieski,

Kad pamatytų, jog jie pareigas metė savas.
Kam jie pasaulio vadžias iš rankų savųjų išleidžia?
Nori jie tapti sargais, tampa plėšriausiais vilkais.
O tuo tarpu, kad jie galėtų bent kiek atsikvėpti,
¹⁰⁶⁰Priešus sutramdyk žiaurius ir sulaikyk bent trumpam,
Kad varguolių žmonių, tautų, kurioms reikia pagalbos,
Neapiplėštų ir jų neišvartytų vergais.
Meldžiam – padėk Hadrianui Šeštajam atvykt⁵⁸: kad atmestų
Priežastis ir motyvus savo kelionei uždelst,
¹⁰⁶⁵Kad jis atvyktų čionai, srautingas audras nugulėjęs,
Ir sulaikytų ginklus, rūsčio pakeltus žiauraus.
Jis tenurodo paikiems, kuriose šalyse yra priešų,
Ir tepasako, kuriuos tinkamai reikia nubaust,
Kad, teisinguoju keliu sau garbę pelnytą įgijęs,
¹⁰⁷⁰Jis teisinguoju keliu ginklą nukreiptų tautos
Ir kad galėtų dabar jis tokiu popiežium tapti,
Kokio geidauja baisi mūsų laikų padėtis.

PABAIGA

PAGUODOS EILĖS GARBIAJAM PLOCKIEČIUI⁵⁹

Aš nujaučiu, kas dabar tau neduoda ramybės, Erazmai⁶⁰,
Jei tik teisingai raukšles tavo kaktoj suprantu:
Laišką gavai neseniai su naujienom svarbiom iš tėvynės,
Kad prieš tave piktumus didelius kursto kai kas.
⁵Visko, ką tu padarei, neapkęsti juos verčia pavydas,
Tau dažnokai kišąs koją slapta, o viešai
Žodžių gražių pažėriąs, nes tavo šlovės paragauti
Trokšta, o tu ją pelnei darbu sunkiu ir dora.
Visa, maldauju, sutik tu ramia širdimi: už dorybę
¹⁰Gausiai atlyginta bus tau gėrybėm taikos.
Kas kitaip pasielgs, negu panorėjo Aukščiausias?

⁵⁸ 1521 m. gruodžio 1 d. mirus popiežiui Leonui X, 1522 m. sausio 11d. nauju popiežiumi buvo išrinktas ispanų kardinolas Hadrianas iš Utrechto. Nepatenkintas savo išrinkimu, dėl įvairių priežasčių atidėliojo kelionę į Italiją užimti popiežiaus sostą. Į Romą Hadrianas VI atvyko tik 1522 m. rugpjūčio 29 d. (Pelczar, comm. ad loc.).

⁵⁹ Eilėraštis, išspausdintas kartu su poema apie stumbrą. Lotyniškas šio eilėraščio pavadinimas pradžioje dar turi prieveiksmį „Ibidem“ („ten pat“). Gali būti, kad rankraštyje poemos pabaigoje buvo nurodyta parašymo vieta, tikėtina, kad „Romae“ („Romoje“), tada natūraliai galėjo sekti išlikęs prieveiksmis, nurodantis, kad ir naujas poetinis tekstas sukurtas ten pat, t. y. Romoje.

⁶⁰ Apie Erazmą Vitelijų ir, išnašą 6. – Erazmas, vienas žymiausių Lietuvos ir Lenkijos valstybės ir Bažnyčios veikėjų, turėjo didelių asmeninių ambicijų, siekė tapti kardinolu, tam jau buvo beveik pelnęs popiežiaus Leono X prielankumą, tačiau galutinai šį postą pasiekti sutrukdė Lenkijos didikų intrigos. 1519 m. Petrikavo susirinkime jo priešai jį stipriai kaltino ir nuteikė prieš jį karalių. Vėliau, 1521 m., jis pats prieš karaliaus valią išprašė, kad popiežius atskirtų Plocko vyskupiją nuo Gniezno arkivyskupo Jono Laskio (didžiausio Erazmo oponento) jurisdikcijos. Už tai karalius atšaukė Erazmą iš Romos, apkaltinęs piktnaudžiavimu aukšta padėtimi, mėginimu siekti asmeninės naudos bei valstybės ramybės drumstimu. Erazmas vis dėlto negrįžo į tėvynę, stengėsi Romoje būdamas atsiginti nuo kaltinimų, tačiau nei savo teisumo įrodyti, nei tapti kardinolu jam nepavyko: 1521 m. pabaigoje mirė jį globojęs popiežius (1521 12 01), o kitais metais mirtis užklupo jį patį (1522 09 22).

Ko verti plepalai, jei nusikaltęs nesi?
Ar ne savęs vertomis malonėm už darbus džiaugiesi,
Būdamas Romoj, kuri nuopelnus giria tavus,
15 Pagyras dosnia ranka žerdama? Tegu mane skradžiai,
Jei šitų liaupsių dalis būtų tavęs neverta!
Dvasios tvirtybė tik taip išugdoma kliūtims įveikti,
Tik išbandyta dvasia lieka vienodai tvirta.
Jei jos negeltų piktai pavydo geluonys, ar veikiai
20 Laimės aukščiausios ženklų ji sugebėtų pasiekt?
Jei tau sunki ši žinia, pasakyk, ar nors vienas didikas
Buvo pavydo aršaus nesusilaukęs kada?
Antikos vyrus garsius prisimink, į istoriją žilą
Žvilgtelk, juk tu apie tai daugely knygų skaitei.
25 Nuo pat seniausių laikų pavydas dorybę sekioja!
Jeigu jo nori išvengt, blogas darytis turi;
Bet jeigu tu įprastų panorėtum normų laikytis,
Žemą pavydą kitų drąsiai paniekint gali.

JUODO JAUČIO, KURĮ KAŽKOKS GRAIKAS
VIEŠAI NUDOBĖ ROMOJE, AUKOS
PRIEŠ MARO JĖGĄ PROGA⁶¹

Vienas pasverk, keliauninke, kuris tik trauki į Romą:
Miestas paplūdęs kraujais štai nuo šventosios kančios.
Matęs tikėjimo jis didžiausių stebuklų daug sykių
Ir apie tai iš tėvų patiria raštų senų,
5 Kad kaip pavyzdžiu juo pasaulis remtųsi visas
Ir nemanytų, kad liks, žlungant jam, tvirtas kas nors!
Ką bent trumpai atsakyti galėtų jis man, svetimšaliui,
Klausiančiam, ko nutylėt niekas negali iš mūs?
Jeigu suplėšyti ruoštus dalim iškamuotąjį kūną,
10 Aš nenorėčiau vis vien nieko nuslėpti iš to.
Viltį turiu, kad visiems paklydimams labiau atsispirsi,
Roma, tikėjimu tuo Kristaus šventu amžina,
Nes tiek globėjų turi, tavyje šitiek kaulų šventųjų,
Žemėj nebuvo anksčiau, ilsis, atradę vietas.
15 Tu štai bažnyčiose savo laikai dar tebesantį kūną,
Ir šito kūno vardu vardas Aukščiausio yra;
Jei ne dvasia ši materija laikoma būt privalėtų,
Ar ne su duona kas nors josios galėtų negaut?

⁶¹ Šis kūrinys išspausdintas su poema apie stumbrą. Jis sukurtas, reaguojant į tikrą įvykį, atsitikusį Romoje 1522 m., siaučiant maro epidemijai. Po popiežiaus Leono X mirties Amžinajame Mieste neliko ne tik Bažnyčios vadovo, bet ir kardinolų bei didikų, todėl miesto magistratas ir žmonių minios be jokio pasipriešinimo pritarė vieno graiko, kažkokio Demetrijaus Spartiečio (Demetrius Spartanus), pasiūlytam maro numalšinimo būdui. Iš pradžių jisai visų akivaizdoje magišku šnabzdėjimu į dešinę ausį prisijaukino laukinį jautį, po to į to jaučio ragą įkišo ploną virvelę, pavedžiojo gyvulį po miestą; galiausiai, sustojęs prie Flavijų amfiteatro, dabar vadinamo Koliziejumi, paaukojo jį ten pagal senovines apeigas, taip tikėdamasis numaldyti supykusią dievybę. Šį faktą yra paminėję kai kurie istorikai, pvz., Pauli Iovii Novocomensis, *Episcopi Nucerni Historiarum sui temporum libri*, Lutetiae Parisiorum, 1553, t. 1, lib. XXI, p. 234 sqq.; Odorici Raynaldi *Annales ecclesiastici*, Lucae, 1752, t. XII, p. 371 (žr.: Pelczar, comm. ad loc.).

Ar gal vieta, kur maldautume visko, yra taip netikus,
20 Kad privalėtų malda nieko nereikšti joje?
O jei truputį toliau pasitraukti labiau panorėtum.
Ar neišvystum, kad ten mini Mariją taip pat?
Ar užmiršti, kad gal šimtas prabėgo jau metų,
Kai siautė maras nuožmus šitoje vietoj pačioj?
25 Garbino Dievo Gimdytojos atvaizdą šventąjį žmonės:
Nūn savo vietoje vis dar tebestovi jisai.
Norus ir prašymus kasdieninius išrikiavo kiekvienas:
O iš dangaus sveikata tau ar nebuvo siūsta?
Kai tiktai angelas virš Hadriano tvirtovės⁶² iškilo
30 Ir su iškeltu kardu jis priartėjo prie pat, –
Švysteli oru ir štai, jau kraujais apsitaškęs, jo kardas
Smeigiamas: toji mirtis darbą atliko staiga.
Gotų anūkai, kodėl nuo gimimo meluojat, esą jūs
Lacijaus esat vaikai, valdantys bočių namus?
35 Antikos papročius perėmėt jūs iš senųjų kviritų,
Ne juos norėjot turėt, tautą užmiršt trokšdami.
Ar gal jūsų tai kraujas, kuris pirmą kartą už Kristų
Lietis pradėjo dažnai per žudynes pastovias,
Geležiai, pražūtį nešančiai, mylimas širdis atstatęs,
40 Dar nematyto žymes sąjūdžio radęs kuklias ?
Jį tu apleidi pati, sustiprėjus ir galios įgavus,
Nuo kruvinosios pjūties bailiai rankas slėpdama.
Argi ne tu, išsigandus nedidelio maro, iš baimės
Požemio kaukus garbstai jaučių juodųjų auka?
45 Kas tau neleidžia Olimpo dievų išstarmės sužinoti?
Sektį Bažnyčios Tėvų raštais, darbais jų šventais?
Kam tu pripildai šventoves savas pagonių dievukų,
Gal kad senuoju būdu dūmus aukotumei jiems.
Tartum galvotume, kad ir iš Kristaus negausim pagalbos
50 Ar kad tikėjimas mūs vien tik apgaulė yra?
Kam, klausiu, kam paklydimais tokiais tu neduodi ramybės
Žemei, netekus valdžios, žūsti nelaimei visų?
Čia ne vieta tau priminti, kad gresia turkų grandinės,
Kad užmiršti net pati apeigas savo atlikt.
55 Aišku, esi tu verta, jei tik nuosprendis Dievo teisingas,
Kad ištuštėtų namai, maro baisaus nusiaubti.
Perkelki ženklus savus pas tautas tolimiausias nūn, Petrai:
Vietoje juk tuščioje tu negali pasilikti.

⁶² Minimas imperatoriaus Hadriano (Adriano) laikų statinys Romoje (*moles Hadriani*), kuriame palaidoti imperatoriai nuo Hadriano (m. 138) iki Karakalos (m. 217). Pradedant V a. statinys tapo popiežių tvirtove. VI a. ši tvirtovė pavadinta Šventojo Angelo pilimi (*castellum S. Angeli*). Husovianas atspindi seną legendą (aprašytą ir populiarioje *Aukso legendoje*), pasak kurios, 590 m. Romoje siaučiant marui, popiežius Grigalius Didysis vedė per miestą pamaldžią procesiją, prašydamas Dievo užbaigti marą, ir, eisenai pasiekus Hadriano mauzoliejų, išvydo savo vizijoje virš tos pilies arkangelą Mykolą, kišantį j makštis kalaviją. Tai reiškė, kad maras buvo nugalėtas. XVI a. to statinio viršuje pastatyta arkangelo Mykolo statula.

MALDA ŠVENTAJAI ONAI⁶³

Ona, kilnioji gimdytoja Motinos, laimės davėjos,
Jei tebėra dar tvirti giminystės saitai su Vaikaičiu,
Jei nuolatos dar pelnyta garbe duktė prakilnioji,
Savo Sūnaus malones visur dalindama dosniai,
5 Tau atsimoka, dangaus štai aukštybėse vietą užėmus
Ir mūsų nuodėmes atleisdama, jei toli atsitraukė
Dydis tavosios garbės, kad mirtinga kalba negalėtų
Josios pasiekti arba neturėtų jėgų pabandyti,
Tu nors trumpai, jeigu galima kreiptis, manęs išklausyki
10 Ir negailėk paprastų dovanų, kuriom garsūs Erazmo,
Šiaurės globėjo, visa širdimi paskirti tau ne kartą
Jojo namai⁶⁴; juk pasitiki jie vien tavim ir prie kojų
Vėl atgręžti pasilieka tavųjų, ir meldžia malonės,
Ir užtarimo vieningu balsu nuolankiai jie maldauja.
15 Žvelk, kaip vėjelis štai sąmyšį didina, maro skleidėją
Proga šia nepaprasta, kol išskyla liepsnojanti saulė,
Orą karštųjų liepsnų ugnimi padarydama sveiką;
Slepiasi jau ši liga, dėl kurios buvo apkrėstas oras.
Romulo miestas, ligų iškamuotas, pabaisai tai rūsčiai,
20 Su nusiminusia liaudim kartu apraudodamas žūtį,
Jaučius juoduosius ragais aptrintais kaip senovėj aukoja,
Meldžia balsu neramiu sutramdyt jis nuožmų likimą.
Mes, pagal įprastą tėviškę būdą aukas dievaičiams aukoję,
Bėgam visi prie tavęs, nes mus nepaprasta tavo rankos
25 Saugo stipriai apsauga; ir tegul neviltis pasitraukia
Nuo šitos vietos tolyn ir nelieka nė pėdsako jokio
Mūs mintyse. Nenuodingu sveiki mes kvėpuosime oru,
Vėlei linksmi į tėvynę sugrįšim visi mes laimingai.
Tu tik, o Motin⁶⁵, mūsų maldų palankiai išklausyki!

GANDO, NETIKĖTAI KILUSIO ŠV. LAURYNŲ DAMASE BAŽNYČIOJE⁶⁶, PROGA

⁶³ Manoma, kad šis eilėraštis sukurtas šv. Onos dienos (liepos 26) proga. Išspausdintas taip pat su poema apie stumbrą.

⁶⁴ Šv. Onos kultą ypač propagavo bernardinai. Būtent prie jų vienuolyno Vilniuje pačioje XVI a. pradžioje buvo baigta statyti Aleksandro Jogailaičio funduota Šv. Onos gotikinė bažnyčia, skirta šv. Onos brolijai (Józef Maroszek, „Kościół Św. Anny w Wilnie – zagadka historii i architektury“, in: *Europa Orientalis*, Toruń, 1996, p. 107–108). Gali būti, kad Erazmas Vitelijus buvo susijęs su šia brolija.

⁶⁵ 1523 m. leidime išspausdinta „mettertia“, 1894 m. leidime J. Pelczaras padarė emendaciją, manydamas, kad tai ne lotyniškas žodis, todėl parašė „mater pia“. Toks teksto skaitymo variantas ir atspindėtas S. Narbuto vertime. Labiau tikėtina, kad čia pavartotas lotyniškas epitetas, kurį laiką taikytas šv. Onai, galbūt kilęs iš frazės „me tertiam“ ar „me tertiam“ („mane trečiąją“, „su manimi trečiąją“), nors, kita vertus, sietinas su Viduramžių literatūroje vartotais skaitvardžiais (*mettertius*, *metquartus*, *metsecundus* ir pan.). Terminas *Mettertiam* (it. *Metterza*) prigijio ikonografinėje tradicijoje šv. Oną vaizduoti su Marija ir Jėzumi, dažniausiai – kaip trečią asmenį tame pačiame (dangiškame) soste. Šią tradiciją pasmerkė Tridento Susirinkimas. Gali būti, kad Husovianas turėjo prieš akis kažkokį konkretų šv. Onos atvaizdą.

Popiežiau, grįžk ir kelionę paskubink⁶⁷: apgaulė vėl Romoj
Lizdą susuko, liga siautėja vėl ten nuožmi.
Viskas dar nepastovu, iš eilės ir septintas atėjo
Mėnuo, o aš nežinau, ką jis lemtinga atneš.
5 Sklinda gandai, kad imąs prakaituot Kristaus kūnas ant kryžiaus.
Kaip? Juk už jįjį sausiau nieko negali ir būt!
Žmonės, ištroškę visa širdimi vis kitokių stebuklų,
Sąmyšiui kilus, bet kaip kelią sutrumpint skubės.
Jeigu neleisi išpūst jūrų vėjams savųjų greit burių –
10 Liks dangus be žvaigždžių, jūra bus be vandenių.
Rodos, kad tau taip sunku, kol dar lengvas vėjelis, atplaukti:
Popiežiau, vykti skubėk – Kristų kankina nūnai!

ŠVENTAJAM SEBASTIJONUI⁶⁸

Kol meldžiuosi tau negausingais žodžiais,
Į mane dabar, pamaldžiai nuolankų,
Šventas kankiny, susimilk atkreipti
Veidą malonų,
5 Gal atsisakei jau romėnų gentį
Saugot kaip lig šiol, jai atstoti tėvą?
O jinai brangiom dovanom vis puošia
Tavo bažnyčias!
Ko tu akyse Griausmavaldžio Dievo
10 Nugalėt delsi šią nelaimę baisią?
Ko tu nuo žmonių nusukai į šalį
Veidą pamaldų?
Štai visiems keliąs pražūtingą siaubą,
Pičpilnis baisaus apkrėtimo oras
15 Tą, kas gyvas dar, mirtimi baisiaja
Tuoį sunaikina.
Mūsų sąnariai, šitaip griebiant marui,
Nuo žaizdų baisių nebespėja gyti;
Tibro vandeny sūriame palaidot
20 Veža lavonus.
Regime visur po daržus ir sodus
Dvokiančias lapes – kai tik jos apninka

⁶⁶ San Lorenzo in Damaso bažnyčia Romoje. Eilėraštis išspausdintas su poema apie stumbrą.

⁶⁷ Popiežius Hadrianas VI, išrinktas 1522 m. sausio 11 d., dėl įvairių priežasčių (tarp jų – nepalankumas jį rinkusiems kardinolams bei Romos miesto gyventojams) ilgai neskubėjo vyksti į Romą (atvyko tik rugpjūčio 29 d.). Žr.: Pelczar, comm. ad loc.; idem, comm. ad *Carm. de bisonte* v. 1066.

⁶⁸ Šv. Sebastijonas, imperatoriaus Diokleciano laikų (III a.) kankinys, nuteistas mirti nužudant strėlėmis. Buvo gerbiamas (kartu su šv. Roku) kaip sergstintis nuo maro, kuris, sakoma, plisdavęs strėlės greičiu. Kultas žinomas nuo IV a., bet sustiprėjo tik nuo XIV a. Daugiau žr.: *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 281 (s. v. „Sebastijonas“); J. C. J. Metford, *Krikščionybė: Realijos ir legendos*, Vilnius: Alma littera, 2001, p. 230–231. Šis Husoviano kūrinys taip pat išspausdintas kartu su poema apie stumbrą; tai vienintelis žinomas šio poeto eilėraštis, parašytas mažosiomis sapfinėmis strofomis.

Sąnarius žmonių, tuoj lenkti jų dantys
Traškina kaulus.
25 Ar sakyti dar apie paukščių vaišes
Ar apie šunų šiurpulingą maistą?!
Tūkstančius baisių reginių, jei nori,
Pats pamatysi.
Suveja krūvon keliauninkų minią
30 Panika baisi, visagalė baimė
Verčia bėgt visus, net palaidot draugą
Laiko nelieta.
Koks žmogus, bėgęs be galvos nuo maro
Minioje kitų, savo noru ryžtųs
35 Žvėriškuos skausmuos, ligai draskant kūną,
Mirtį sutikti?
Apleistam visų padidėja kančios,
Saugiai pasislėpt jis neranda vietos.
Artinas mirtis, nešdama gyviesiems
40 Pražūtį nuožmią.
Gedinčius namus užrakina: žengti
Žingsnių uždraustų nebegali niekas;
Užkelia tuomet tik pro stogo plyšį
Valgio namykščiams.
45 Sūnui prie mirties štai užspaudžia burną
Tėvas, kad raudos negirdėtų vaiko:
Mylimos žmonos dar apglėbia kaklą
Verkdamas vyras.
Prieglobstį vieni sau atranda turčiai;
50 Marui į kapus daug nuvarius vargšų,
Palenkė dievų visagalių valių
Pinigas turčių.
Eina, kas gyvi, su maldom per miestą:
Rankose visų – atvaizdai šventųjų;
55 Degančias žvakes pasiėmę – dūmų
Kryžkelės pilnos.
Štai skaudžiais rimbais per pečius žaizdotus
Plakasi jauni, kol krauju paplūsta⁶⁹;
Girdis šie garsai, ir triukšmingais smūgiais
60 Baisisi ausys.
Likusios nūnai be globos mergaitės
Gedulo juodais apsilvilo rūbais;
Moterys kartu su minia maldauja
Dievo malonės.
65 Visame mieste jų dejonės graudžios
Aidi, o erdvėj nuolatos girdėti

⁶⁹ Po juodojo jaučio aukos vyko viešas atgailos ir Dievo gailingumo prašymo aktas – didžiulė procesija, kurioje ėjo apsinuoginę jaunuoliai, plakdamiesi rykštėmis ir šaukdamiesi Dievo pasigailėjimo, vyrai ir moterys, nešini tų jaunuolių drabužiais, taip pat kartodami atgailos žodžius bei raudančios moterys su deglais rankose (Pelczar, comm. ad loc.).

Kirčiai, ir liete pasiliejęs kraujas
Plūsta per kūnus.
Jei tokios bausmės neverti mes esam,
⁷⁰ Jei padėt kančioms nepajėgia giesmės,
Jei plūste plūstas nenuplauna kraujas
Mūsų kaltybių, –
Nenusuk akių, kol žiauriais botagais
Nekalti vaikai kūnelius žaloja;
⁷⁵ Arba mus išgirsk, arba nuo vaikelių
Bausmę pašalink.
Svetimaj šaly mes tavęs maldaujam,
Atlaidžių ausų nenukreipk nuo mūsų:
Lenkų išklausk, tolimos ledinės
⁸⁰ Žemės ateivių,
Kad namo sugrįžt jiems jėgų užtektų,
Kai atliks visus jiems paskirtus darbus,
Ir kad namuose jie galėtų tavo
Vardą pašlovint.

EPITAFIJA GARBINGIAUSIAJAM PLOCKO VYSKUPIUI. PARAŠYTA ROMOJE⁷⁰

Išis Vitelijaus, Plocko bažnyčios valdovo, čia kaulai, –
Lenkų šalie, apraudok garsų vyrą nūnai.
Rūpinos jis tavimi ir mylėjo gimtąjį kraštą,
Nė neužbaigęs darbų, krito ir mirė staiga.
Trejetas popiežių Romoj šio gražbylio kalbančio klausės⁷¹,
Ėmus valdyt ketvirtam, Parka nutraukė vargus.
Pirmas iš jų – Aleksandras Šeštasis, dabar – Hadrianas,
Julijus jų vidury, Leonas, sekęs po šio.

GARBINGAJAM PONUI JONUI KARNKOVSKIUI, SKARMIRO IR T. T. VIETININKUI, KARALIŠKOSIOS DIDENYBĖS SEKRETORIUI⁷²

Lenktų karaliams ir tie, kas turi valdžią nemažą,
Imtų ieškoti globos pilnus aruodus turį,
Jungą valdžios vilkdami, kad ir kokios griūtų nelaimės.

⁷⁰ Tai dar vienas knygelėje su poema apie stumbrą išspausdintas Husoviano kūrinys. Erazmas Vitelijus mirė 1522 rugsėjo 22 d. Romoje, palaidotas S. Maria del Popolo bažnyčioje; reti šaltiniai pamini, jog ten buvo įrašyta jam epitafija. Pelczaras spėja, kad tai tas pats Husoviano eilėraštis, kuris publikuotas jo poemos apie stumbrą leidime (Pelczar, com. ad loc.).

⁷¹ Erazmas Vitelijus buvo pasiuntiniu pas tris popiežius: 1501 – pas Aleksandrą VI, 1505 – pas Julijų II, 1518–1522 – pas Leoną X.

⁷² Jonas Karnkovskis (Jan Karnkowski, 1472–1538) – Krokuvos kanauninkas, karaliaus sekretorius, 1527–1531 m. vadovavo gimtajai Husoviano Przemyslio (Pšemyslio) vyskupijai, 1531–1538 m. užėmė Vlodaveko (Kujavų) vyskupo sostą (Pelczar, comm. ad loc.). Eilėraštis išspausdintas su poema apie stumbrą.

Tu, Karnkovski, mane imkis už tarną taip pat.
Kol nuo likimo audrų šiurpulingi vandenys šoka,
Mano valtelė stovės saugiai tykiam ežere.
Ženklus audros didelės man anksčiau pavyko atspėti,
Kad išvengčiau laiku didjūrės plynių plačių.

GARBINGAJAM PONUI KAROLIUI ANTONIJUI IŠ
BOLONIJOS, GNIEZNO IR T. T. KANAUNINKUI,
KARALIŠKOSIOS DIDENYBĖS SEKRETORIUI⁷³

Man naudingą labai ir gerą davei patarimą,
Karoli, ko nors daugiau laukti tikrai negaliu;
Vis dėlto be paramos nepasieksiu trokštamo tikslo:
Alfijus⁷⁴ vargiai kalbės su nežymiu poetu,
⁵ Jei neužtarsi manęs, atsidavusio seno bičiulio,
Kenčiančio nuo sunkios, negailestingos ligos,
Sunkina ją dar nelaimių našta: mat gysloms nusilpus,
Kūnas nusilpsta taip pat ir nebeturi jėgos.
Drauge, padėk, jei nesi abejingas dar mano likimui,
¹⁰ Kad žinomesnis labiau tapčiau didikui anam
Ir kad geidautos baigties sulauktų manosios eilės:
Gal prakilnioji akis teiksis į jas pažiūrėt⁷⁵.
Jei iš malonės dangaus sugrįžtų į sąnarius jėgos,
Būk ramus, pagarsėt darbu netrukčiau savu!

IŠSPAUSDINTA

Krokuvoje Jeronimo Vietoro
1523 Viešpaties metų spalio mėnesį

Mikalojus Husovianas, *Raštai*, sudarė Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 2007, p. 111–155.

⁷³ Paskutinis eilėraštis, išspausdintas knygelėje su poema apie stumbrą. Karolis Antanas Marchesinis (Carlo Antonio Marchesini de Monte Cinere, ?–1540) – vyskupo Erazmo Vitelijaus sekretorius, jo diplomatinį misijų dalyvis (1505–1522), Pultusko ir Plocko kanauninkas, vėliau – vienas iš karalienės Bonos sekretorių, jos dvarui su pertraukomis tarnavęs iki savo mirties (1522–1540), karalienės rūpesčiu gaudavęs tai vienur, tai kitur garbingą tarnybą, savo ruožtu teikdavęs įvairias paslaugas valdovei, lydėdavęs ją beveik visose jos kelionėse po Lenkiją ir Lietuvą (Danuta Quirini-Popławska, *Działalność włochoń w Polsce w I połowie XVI wieku na dworze królewskim, w dyplomacji i hierarchii kościelnej*, p. 108–109). Tačiau nėra žinių, kad buvo Gniezno arkivyskupijos kanauninku, kaip pažymėta Husoviano eilėraščio antraštėje (Pelczar, comm. ad loc.), Marchesinis turėjo platų ratą pažįstamų ir draugų, tarp jų – Plocko vyskupas Andrzejus Krzyckis (Andžėjus Kžyckis), Jonas Dantišekas, Rudolfas Agrikola Jaunesnysis, dedikavęs jam savo elegijas karalienės Bonos ir Žygimanto vestuvių proga, Petras Kmita, Garsias Quadros (Garsijas Kvadros), Ottaviano Gucci (Otavijano Guči) ir kt. (Danuta Quirini-Popławska, *op. cit.*, p. 109–110).

⁷⁴ Apie Alifijų, kuriam Husovianas taip pat skyrė vieną eilėraščių, išspausdintą knygelės su poema apie stumbrą pradžioje, žr. nuorodą nr. 15.

⁷⁵ Poetas prašo Karolio Antano, kad tas jo ketinamą išleisti knygelę apie stumbrą rekomenduotų Bonos sekretoriui Liudvikui Alifijui, per kurį knygelė lengviau patektų į pačios karalienės rankas (Pelczar, comm. ad loc.).

